

Урок 1

Тема уроку. Художня література як одна з форм духовної діяльності людини. Функції художньої літератури. Багатозначність художнього образу. Різновиди образів. Аналіз художнього твору

Мета уроку: ознайомити учнів із : функціями художньої літератури, поглибити знання про художній образ та його різновиди; продовжувати роботу над формуванням навичок аналізу художнього твору учні знають матеріал про функції художньої літератури

Теорія літератури: поглиблення понять про художній образ, художній твір.

Обладнання: таблиці «Різновиди художніх образів», «Способи пізнання світу»

Тип уроку: комбінований.

Хід уроку

I. Мотивація навчальної діяльності школярів. Оголошення теми й мети уроку

Вступне слово вчителя.

Кожного року ваші знання з теорії літератури поглиблюються. Вони необхідні для вивчення літератури, адже розуміння художнього твору не буде повним без інформації про закони його побудови. Тому частина першого уроку курсу літератури 8-го класу присвячена повторенню вже відомих літературознавчих понять.

II. Актуалізація опорних знань учнів

1. Слово вчителя з елементами бесіди

«Книга збагачує людину душевно, облагороджує її серце», — справедливо зазначив відомий український письменник Юрій Смолич. А які книги, прочитані влітку, залишили відбиток у вашому серці? Чи можете ви згадати випадок, коли книга вплинула на вашу поведінку, або героя, який підштовхнув вас до прийняття певного рішення?

2. Обмін думками

3. Доповнення та коментар учителя

Отже, ви на власному досвіді переконалися в тому, що книга може бути вчителем і порадиником, впливати на ваші вчинки та рішення. Саме через це потрібно дуже ретельно вибирати книжки для читання, радитися з дорослими — учителями, батьками. Тоді книжка не тільки розважить, а й допоможе обрати правильний шлях у житті.

III. Сприйняття та засвоєння навчального матеріалу

1. Розповідь учителя

План розповіді вчителя

- 1) Способи пізнання світу.
- 2) Художній образ, художній твір.
- 3) Різновиди художніх образів.

2. Робота з текстом

Прочитайте вірш В. Сосюри.

Осінь

Облітають квіти, обриває вітер
пелюстки печальні в синій тишині.
По садах пустинних їде гордовито
осінь жовтокоса на баскім коні.
В далечінь холодну без жалю за літом
синьоока осінь їде наманя.
В'яне все навколо, де пройдуть копита,
золоті копита чорного коня.
Облітають квіти, обриває вітер
пелюстки печальні й розкида кругом.
Скрізь якась покора в тишині розлита,
і берізка гола мерзне за вікном.

3. Бесіда

Які естетичні — почуття викликала у вас ця поезія?

Визначте — різновиди образів.

Доведіть, що ці — образи є суб'єктивними.

IV. Систематизація й узагальнення вивченого матеріалу

1. Проблемні питання

Що є продуктом — наукового пізнання світу людиною?

А художнього — пізнання світу?

У якому виді — мистецтва образи найбільш повно відображують дійсність?

2. Робота з таблицею «Різновиди художніх образів»

3. Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Література — виконує такі функції: ...

V. Домашнє завдання, інструктаж щодо його виконання

Підготувати виразне читання пісень «Зажурилась Україна», «Та, ой, як крикнув же козак Сірко».

VI. Підсумок уроку

Заключна бесіда.

Які літературні — поняття, що розглядалися на уроці, ви засвоїли добре?

Що нового — дізналися про художній образ?

Урок № 2

Тема уроку. Українські історичні пісні. Пісні про звичайну боротьбу козаків з турецько-татарськими нападниками («Зажурилась Україна», «Та, ой, як крикнув же козак Сірко»)

Мета уроку: дати поняття історичної пісні та її художніх особливостей, нагадати історичні відомості про часи, змальовані в піснях; розвивати вміння характеризувати образи історичних осіб

Теорія літератури: історична пісня та її художні особливості.

Обладнання: таблиця «Цикли історичних пісень», тексти творів

Тип уроку: комбінований.

Хід уроку

I. Мотивація навчальної діяльності школярів. Оголошення теми й мети уроку *Вступне слово вчителя.*

Усе колись із чогось починалося. Література — з усної народної творчості. На цьому уроці ми поглибимо знання про початок літератури, ознайомимося зі зразками одного з фольклорних жанрів — історичної пісні — та їх характеристикою.

II. Актуалізація опорних знань учнів

1. Перевірка домашнього завдання.

2. Бесіда.

- Назвіть способи пізнання світу людиною.
- Дайте визначення художнього образу.
- Що таке художній твір?
- Які функції властиві художній літературі?
- Назвіть різновиди художніх образів.

3. Гра «Хто більше?».

Наведіть приклади художніх образів, змальованих у літературних творах.

4. Інтерактивна вправа «Мікрофон».

- Фольклор — це...
- Жанри фольклору, про які ми дізналися з курсу літератури попередніх класів, такі: ...
- Як приклади фольклорних творів різних жанрів можна назвати...

III. Сприйняття та засвоєння навчального матеріалу

1. Розповідь учителя.

2. Виразне читання пісні «Зажурилась Україна».

3. Словникова робота.

4. Бесіда.

- Про які історичні події йдеться у творі?
- До якого циклу історичних пісень належить «Зажурилась Україна»?
- Змалюйте за допомогою цитат становище українського народу під час іноземної навали.
- До чого закликає пісня?
- Знайдіть у творі приклади притаманного українцям гумору.
- Доведіть, що «Зажурилась Україна» за жанром — історична пісня.

5. Виразне читання пісні «Та, ой, як крикнув же козак Сірко».

6. Бесіда.

- Про які історичні події йдеться в пісні?
- Що вам відомо з уроків історії про отамана Сірка?
- Знайдіть у пісні порівняння, які свідчать про любов народу до своїх захисників.
- Хто у творі названий займенником «ми»?
- Знайдіть художні засоби, використані в пісні (повтори, вигуки, зменшено-пестливі слова, поетичний паралелізм).
- Доведіть, що твір «Та, ой, як крикнув же козак Сірко» — історична пісня.

IV. Систематизація й узагальнення вивченого матеріалу

Творча робота.

Складіть сенкан на тему «Історична пісня».

(Наприклад:

Історична пісня.

Давня, актуальна.

Розповідає, вражає, навчає.

Збуджує почуття національної свідомості.

Перлина народної творчості.)

V. Домашнє завдання

VI. Підсумок уроку

Заключна бесіда

- Які почуття викликали у вас вивчені на уроці твори?
- Чи можна казати про їхню актуальність?
- Які риси Сірка викликають бажання їх наслідувати?

Урок № 3

Тема уроку. УКРАЇНСЬКІ ІСТОРИЧНІ. ПІСНІ ПРО БОРОТЬБУ ПРОТИ СОЦІАЛЬНОГО ТА НАЦІОНАЛЬНОГО ГНІТУ («ОЙ МОРОЗЕ, МОРОЗЕНКУ», «МАКСИМ КОЗАК ЗАЛІЗНЯК»)

Мета уроку: формувати вміння налізувати ідейно-художній зміст програмових творів, пов'язуючи з історичними подіями, які в них оспівані; визначити провідні мотиви цих пісень; розвивати культуру зв'язного мовлення, пам'ять, спостережливість, уміння виразно і вдумливо читати пісні, створювати уявні словесні картини, логічно мислити; виховувати почуття пошани до історичних героїв, митців народної пісні.

Тип уроку: засвоєння нових знань.

Обладнання: тексти пісень, аудіозапис пісень.

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

II. Актуалізація опорних знань

1. Бесіда за питаннями:

Які пісні називають історичними? Наведіть приклади.

Коли і у зв'язку з чим виникли історичні пісні?

Про що розповідається в найдавніших історичних піснях?

III. Оголошення теми, мети уроку.

IV. Сприйняття і засвоєння учнями навчального матеріалу

1. Вступне слово вчителя

На Січі в низових (рядових) козаків спеціально виховувалося нехтування матеріальними благами, байдужість до грошей і майна. Найбільш цінилися воїнська доблесть, мужність, відвага (до одчайдушності), вірність товариству і рідному краю, винахідливість у бою, мистецьке володіння зброєю, нещадність до ворогів. Звичайно, козацька верхівка наживалася в походах, часто за рахунок низових козаків. Майнової рівності між козаками не було.

2. Аналіз історичної пісні «Ой Морозе, Морозенку»

2.1. Виразне читання пісні вчителем або прослуховування її в аудіозапису (вокальне виконання пісні).

- Хто він, Морозенко?

2.2. Розповідь учителя (історичні події, відтворені в пісні)

У XIVст. литовські князі захопили більшу частину України, а польські феодали загарбали Галичину і Західну Волинь.

Все це викликало ненависть народу до гнобителів, загострювало класові суперечності, спричинилося до масових селянських повстань, які кінець кінцем привели до Народно-визвольної війни 1648-1654 рр.

Отже, пісня «Ой Морозе, Морозенку» розповідає про один із боїв, під час якого татари розбили козацький загін і полонили, а потім скарали його ватажка.

2.3. Особливості пісні.

Даний твір у народі користується особливою любов'ю. На західноукраїнських землях її виконують навіть під час поховання видатних людей, віддаючи їм останню шану.

Ця пісня дуже поширена в різних місцевостях України. Записано понад сорок варіантів її, а в народі їх існує, очевидно, ще більше.

2.4. Аналіз пісні

Тема: оспівування боротьби козаків під керівництвом Морозенка з татарами.

Ідея: возвеличення мудрості, мужності козацького ватажка; засудження жорстокості, підступності татарських поневолювачів.

Основна думка: народ, що б'ється за свою незалежність, неодмінно переможе.

Жанр: історична пісня.

Композиція. Твір має свого роду обрамлення — починається і закінчується уславленням мужності козацького ватажка Морозенка.

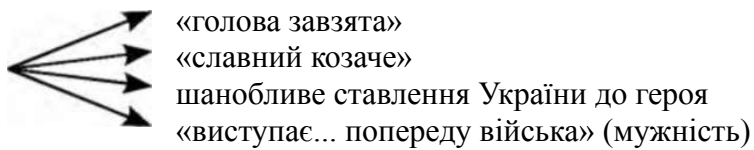
Експозиція: похід козаків на татар під керівництвом Морозенка.

Зав'язка: бій з ворогом.

Кульмінація: полон та катування героя.

Розв'язка: сум матінки-України з приводу смерті свого сина. В інших варіантах цієї пісні Морозенко — преславний козак, який «на три милі кругом себе кладе ворожого трупу», у бою за ним «тече кривавая річка. Ні страху, ні втоми не знає молодий воїн, і лише численність ворогів здолала героя. Терплячи страшні муки, Морозенко не кориться, він виявляє незвичайну витривалість, зневажає смерть і з думкою про Україну гине.

2.5. *Складання інформаційного грона* щодо характеристики образу Морозенка, посилаючись на текст пісні.

2.6. Словникова робота

Єси — у значенні «є, будеш».

Савур-могила — тут ідеться про один зі степових курганів на півдні України.

Обоз — укріплений військовий табір.

2.7. Опрацювання ідейно-художнього змісту твору. Бесіда за питаннями:

- Хто такий Морозенко? Як про це зазначено в пісні? (Ой Морозе, Морозенку, Ти славний козаче...)
- За що Україна шанує цього козака?
- Порівняйте опис козацького війська і татарського. Про що він свідчить? (Буйне військо виступає, Попереду Морозенко Сивим конем виграває». «То не грім в степу грохоче, То не хмара світ закрила, То татар велика сила...)
- Якою була битва козаків з ворогом? (Бились наші козаченьки До ночі глухої,— Полягло наших чимало, А тепер утрое)
- Що сталося з Морозенком, коли він потрапив у полон? (Вони його не стріляли. І на часті не рубали, Тільки з нього молодого, Живцем серце виривали)
- У чому виявилася жорстокість татар до Морозенка? З чим це пов'язано?
- Дослідіть, як у творі оспівано Україну? Чому вона є уособленням українських матерів?

2.8. Художні особливості твору

Епітети: «славний козаче», «буйне військо», «голова завзята», «тяжке горе», «білий світ».

Метафори: «Вкраїна плаче», «Морозенко... сивим конем виграває», «живцем серце виривали», «Україна славою покрита».

Гіпербола: «татар велика сила».

Риторичні оклики: «Дивись тепер, Морозенку, Та на свою Україну!», «Тяжким горем та сльозами, Та кров'ю полита!».

3. Опрацювання пісні «Максим козак Залізняк»

3.1. Виразне читання

3.2. Історична довідка

Хто ж він, козак М. Залізняк?

Максим Залізняк — син селянина з містечка Медведівки (на Чигиринщині), народний герой Коліївщини. У 1768р. він зібрав у Холодному Яру, на Чигиринщині, гайдамацький загін у кількості чоловік (у пісні 40 тисяч — поетичне перебільшення) і захопив Жаботин, Смілу, Черкаси, Корсунь, Богуслав, Канів і разом із загоном Гонти — Умань, одну з найбільших фортець польської шляхти на Правобережжі.

Загін царського полковника Гур'єва підступно розбрав і ліквідував гайдамацький табір під Уманню. Залізняка катували і заслали на каторгу в Нерчинськ.

3.2. Аналіз пісні

Тема: оспівування боротьби козаків під керівництвом Максима Залізняка з панами.

Ідея: уславлення героїчної вдачі людей із народу, зокрема козака Максима Залізняка, віра у неминучу перемогу над ворогом.

Основна думка: сила, мужність, рішучість, згуртованість козаків дозволить їм подолати будь-якого ворога.

Жанр: історична пісня.

3.3. Ідейно-художній аналіз твору. Бесіда за питаннями:

- Як у пісні зазначено про походження М. Залізняка? (Максим козак Залізник, Козак з Запорозжя)
- Якою була військова підготовка повстанців? (Обступили город Умань, Покопали шапці Та вдарили з семи гармат У середу вранці)
- Що здобув Максим після бою з ворогом? (І за те він слави Гарной залучився)
- Як зустріли переможців у рідному краї? (Лине гомін, лине гомін по степу німому, Вертаються козаченьки із бою додому)
- Які міста згадуються у творі? (Запорозжя, Жаботин, Умань)

3.4. Художні особливості пісні

Повтори: «Та вдарили з семи гармат У середу вранці», «Обступили город Умань» «Лине гомін».

Епітети: «пишна рожа», «гарна слава», «по степу німому».

Метафори: «вдарили з гармат», «лине гомін».

Гіпербола: «Накидали за годину Панів повні шапці».

Риторичні оклики: «Як поїхав на Україну Як пишня рожа!»

V. Закріплення вивченого матеріалу

1. Робота в парі

1. Порівняйте козацьких ватажків — М. Залізняка і Морозенка. Свої міркування узагальніть.
2. Чим, на ваш погляд, зумовлене надання прізвища Максиму — Залізник? Як воно характеризує героя?
3. Що, на вашу думку, повинен вміти і знати козак? Чи стосується це Морозенка, Залізняка? Відповідь вмотивуйте.
4. Доведіть, що Морозенко — національний герой. Відповідаючи, посилайтесь на текст пісні «Ой Морозе, Морозенку».

VI. Підсумок уроку

VII. Домашнє завдання

Виразно читати пісні «Чи не той то Хміль», «За Сибіром сонце сходить»

Урок № 4

Тема уроку. УКРАЇНСЬКІ ІСТОРИЧНІ. ПІСНІ ПРО БОРОТЬБУ ПРОТИ СОЦІАЛЬНОГО ТА НАЦІОНАЛЬНОГО ГНІТУ («ЧИ НЕ ТОЙ ХМІЛЬ?», «ЗА СИБІРОМ СОНЦЕ СХОДИТЬ»)

Мета уроку: на прикладі програмових історичних пісень розкрити образи народних оборонців рідної землі, визначити провідні мотиви пісень, зробити їх ідейно-художній аналіз, з'ясувати роль цих образів для українців; розвивати логічне мислення школярів, активізувати їх словник; формувати вміння грамотно висловлювати свої думки, почуття, спостереження, робити висновки; виховувати гордість за свій рідний край, народ.

Тип уроку: засвоєння знань і формування вмінь.

Обладнання: ілюстративний матеріал про Б. Хмельницького, тексти творів, дидактичний матеріал (тестові завдання).

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

II. Актуалізація опорних знань

- *Бесіда*

III. Оголошення теми, мети уроку. Мотивація навчальної діяльності

IV. Основний зміст уроку

1. Опрацювання історичної пісні «Чи не той то хміль?»

1.1. Виразне читання пісні

1.2. Історична епоха, відтворена у пісні

У ході Визвольної війни 1648—1654 рр. український народ здобув ряд блискучих перемог над польсько-пшяшетськими військами, які були розгромлені в битвах під Жовтими Водами, Корсунем і Пилявцями (тепер с. Пилява Старосинявського району Хмельницької області).

1.3. *Тема:* оспівування мужності, героїзму, винахідливості Б. Хмельницького — видатного українського гетьмана, його прагнення здобути волю і щастя народу в боротьбі з ляхами.

1.4. *Ідея:* ушляхення Б. Хмельницького — народного ватажка, талановитого полководця, мудрого державного діяча.

1.5. *Основна думка:* народ шанує і поважає своїх захисників і тому прославляє їх у піснях.

1.6. *Жанр:* історична пісня.

1.7. *Ідейно-художній аналіз пісні. Бесіда за питаннями:*

- Як слово «хміль» асоціюється з прізвиськом Хмельницького? (*Чи не той то хміль, Що коло тичин в'ється? Чи не той то хміль, Що по ниві грає?.. Чи не той то хміль, Що у пиві кисне? Ой, той Хмельницький!*)
- Якою в пісні відтворена боротьба козаків з ляхами? (*Гей, не один лях лежить Головою в воду*)
- Від чого застерігав народ Б. Хмельницького перед битвою? Чому? (*Не пий, Хмельницький, дуже Золотої Води,— їде ляхів сорок тисяч Хорошої вроди*)

1.8. Художні особливості пісні.

Метафори: «Хміль в'ється, грає, кисне», «становили хати». *Епітети:* «Золота Вода», «хороша врода».

Гіпербола: «Гей, поїхав Хмельницький К Золотому Броду,— Гей, не один лях лежить Головою у воду».

Повтори: «Чи не той то хміль?», «Ой, той то Хмельницький», «...вражі ляхи».

Риторичні запитання: «Що коло тичини в'ється?», «Що по ниві грає?», «Що у пиві кисне?».

2. Аналіз пісні «За Сибіром сонце сходить»

2.1. Виразне читання пісні або прослуховування в аудіозапису.

2.2. Історична епоха, відтворена в пісні.

2.2.1. Бесіда за питаннями:

- Кому належала земля в часи кріпацтва?
- Хто обробляв панську землю?
- Як ставилися поміщики до кріпаків?

- У чому виявилось безправ'я селян?
- Як протестували кріпаки проти гніту і визиску?
- Відомості про життя і діяльність І. Кармалюка

Устим Якимович Кармалюк народився в 1787р. в с. Головчинцях (тепер с. Кармалюкове Жмеринського району Вінницької обл.) в сім'ї селянина-кріпака. З дитячих літ зазнав кріпак панського гніту. Коли хлопець підріс, його забрали до панського двору. Молодий Кармалюк був роботящим, але непокірним. За це 1812р. поміщик Пигловський віддав його в солдати, але в наступному році він утік та разом з іншими солдатами-втікачами організував повстанський загін і розпочав боротьбу проти поміщиків.

Тема: розповідь про Устима Кармалюка, який після повернення із Сибіру продовжує захищати інтереси простого люду від «владик»:

- *Ідея:* возвеличення прагнення народного месника боротися за волю, справедливість; надавати допомогу тим, хто її потребує.

- *Жанр:* історична пісня.

1.3. Опрацювання ідейно-художнього змісту твору. Бесіда за питаннями:

- Як ви думаєте. Чому Кармалюк перебував у Сибіру?
- Діяльність кого і за що засуджується в пісні?
- Чи згодні ви, що Кармалюк — розбійник? Відповідь аргументуйте.
- Як пояснює герой свою безгрішність?
- Чому Устим журиться?
- За що будуть «в світі споминати» Кармалюка?

1.4. Художні особливості пісні.

Метафори: «сонце сходить», «прийшла туга до серденька». *Епітети:* «славні хлопці», «хороші хлопці», «світ великий і розкішний».

Повтори: «дзвони дзвонять», «нехай...», «світ великий», «при дорозі подорожньою».

Риторичні оклики: «Ви на мене Кармалюка, Всю надію майте!», «Як не має він грошей — Треба йому дати!», «А здорові, хлопці!», «Благослови, отче!», «Світ великий і розумний Та ніде ся діти!», «Нехай мене, Кармалюка, В світі споминають!».

Порівняння: «А мене, Кармалюка, Як звірюку гонять!» Риторичні запитання: «Зібрав собі славних хлопців,— Що ж кому до того?», «Прийшла туга до серденька, Як у світі жити?».

2.11. Характеристика образу Устима Кармалюка.

2.11.1. Складіть інформаційне гроно до образу народного месника.

не має долі
вболіває за страждання родини, простого люду
постійні переслідування владою

Кармалюк розбійник

збираючи гроші у багатих, роздає бідним
безгрішний живе у лісі
«гонять, як звірюку»

VI. Підсумок уроку

VII. Домашнє завдання

Дібрати міні-інформацію про життя і творчість Марусі Чурай

Урок № 5

Тема уроку. Пісні Марусі Чурай «Засвіт встали козаченьки», «Віють вітри, віють буйні», «Ой не ходи, Грицю...». Пісні, що стали народними

Мета: ознайомити школярів з творчістю Марусі Чурай, її драматичним життям; проаналізувати програмові пісні поетеси, осмислити їх значення в житті українського народу; розвивати вміння виразного читання, коментування пісень; висловлювати власне ставлення до Марусі та її пісень, робити висновки, узагальнення, формувати естетичні смаки учнів; виховувати повагу до творчих, обдарованих людей з народу — активних творців духовності; прищеплювати інтерес до наслідків власної праці.

Тип уроку: засвоєння нових знань.

Обладнання: портрет М. Чурай, ілюстрації з видами Полтави, тексти творів поетеси, дидактичний матеріал (тестові завдання, картки).

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

II. Актуалізація опорних знань

- Як створювалися українські історичні пісні? Про яких історичних осіб вам відомі пісні?
- Яким чином життя народу було пов'язано з піснею?
- Чому пісня з одною назвою має кілька варіантів? Наведіть приклади.
- Згадайте авторів літературних пісень. Чим вони вам запам'яталися?

III. Оголошення теми, мети уроку

IV. Сприйняття і засвоєння учнями навчального матеріалу

1. Вступне слово вчителя

Народні пісні є великим внеском України в загальнослов'янську й світову художню творчість. Незчисленне і розмаїте їх багатство. Вважають, що тільки записано цих творів понад двісті тисяч.

Творцями пісень були різні люди — селяни, ремісники, козаки, народні співці — лірники, кобзарі. Але народна пам'ять зберегла імена лише окремих, талановитих складачів. Такою була у XVII ст. на- півлегендарна українська поетеса Маруся Чурай.

2. Життя і творчість Марусі Чурай

3. Опрацювання пісень Марусі Чурай

2.1. «Засвіт встали козаченьки»

2.1.1. Виразне читання твору.

2.1.2. *Тема:* зображення походу козаченьків, розлучення хлопця з матінкою і коханою.

2.1.3. *Ідея:* звернення сина до матері, що вона прийняла його кохану як свою дитину.

2.1.4. *Основна думка:* для кожної родини є хвилюючим моментом, коли її сини, чоловіки вирушають у військовий похід.

2.1.5. *Жанр:* літературна козацька пісня.

2.1.6. Робота над ідейно-художнім змістом пісні. Бесіда за питаннями:

- Якої пори вирушали козаченьки в похід?
- Чому плакала Маруся? Прокоментуйте її внутрішні почуття.
- Хто заспокоює Марусю? Як про це зазначено у пісні?
- З яким проханням син звертається до матінки? Якою є її реакція на це?
- До якого різновиду пісень належить дана пісня? Про що це свідчить?
- Як цей твір пов'язаний з життєвою долею Марусі Чурай?

2.1.7. Художні особливості твору.

Епітети: «ясні очі», «мати... слізко проводить», «кінь вороненький».

Повторення: перший і останній куплети.

Метафори: «Стоїть місяць», «кінь спіткнувся», «година настала». Звертання:

«Прощай, милий мій синочку», «Ой рад би я, матусенько», «Яка ж би то, мій синочку».

Риторичні оклики: «Через чотири недільки Додому вертайся!». «Бо хто знає, чи жив вернись, Чи ляжу в полі!».

Риторичне запитання: «Щоб чужая дитиночка За рідною стала?».

2.2. «Віють вітри, віють буйні»

2.2.1. Виразне читання пісні або її прослуховування в аудіозапису.

2.2.2. *Тема:* відтворення страждань дівчини за своїм милим.

2.2.3. *Ідея*: возвеличення щирого почуття кохання.

2.2.4. *Основна думка*: «Хто щасливий був часочок, про смерть не забуде».

2.2.5. Опрацювання ідейно-художнього змісту твору. Бесіда за питаннями:

- Яких страждань зазнала героїня твору? З чим це пов'язано?
- Охарактеризуйте внутрішній стан молодиці.
- Чому в пісні порівнюється доля дівчини із самотньою билиною, що росте на полі?
- Як, на ваш погляд, чи схожа доля героїні твору з долею його авторки? Свої міркування обґрунтуйте.
- Чому героїня вважає, що її долі заздують люди?
- Як ви вважаєте, чи чує «чорнобривий» свою милу? Висловіть свої припущення.
- Що таке щастя? Які твори про пошуки героями щастя вам відомі (Б. Лепкий, «Цвіт щастя»; О. Стороженко, «Скарб»; І. Липа, «Близнята»)? Яким уявляє своє щастя молодиця?

2.2.7. Мікрофон. «З якою промовою ви б звернулися до молодиці, щоб її заспокоїти, полегшити страждання під час самотності».

2.2.8. Художні особливості твору.

Метафори: «віють вітри», «дерева гнуться».

Епітети: «Щаслива билинка», «люте горе», «тяжко жити». *Риторичні запитання*: «Чи щаслива ж та билинка, що росте на полі?», «Що на полі, що на пісках, без роси, на сонці?», «Де ти, милий, чорнобривий? Де ти?».

Риторичний оклик: «Озовися!».

2.3. «Ой не ходи, Грицю»

2.3.1. Виразне читання твору.

2.3.2. *Тема*: відтворення трагічної долі Гриця через його нерозділене кохання.

2.3.3. *Ідея*: возвеличення почуття кохання, які іноді внаслідок ревнощів становить загрозу життю.

2.3.4. *Основна думка*: «Нехай же Гриць двох не кохає».

2.3.5. *Жанр*: драматична літературна пісня.

2.3.6. Обговорення змісту пісні. Бесіда за питаннями:

- Яким ви уявляєте Гриця? Чим саме, на ваш погляд, він подобався дівчатам?
 - Чому кохання стало загрозою для життя героя?
 - Як сама авторка характеризує свою героїню?
 - Яке покарання отримала героїня від своєї матінки?
 - Чи можна вчинок дівчини вважати злочинним? Відповідь вмотивуйте.
- 2.3.7. Вільний мікрофон: «Чи співчуваю я Грицеві?», «Чи можна виправдати кохання хлопця?».

2.3.8. Художні особливості твору.

Риторичне запитання: «Нащо ж ти, доню, Гриця отруїла?» *Епітети*:

«дівчина-чарівниченька», «темная хата». *Метафора*: «прийшла п'ятниця».

Риторичний оклик: «Що через тебе мене мати біла!»

VI. Підсумок уроку

VII. Оголошення результатів навчальної діяльності школярів на уроці

VIII. Домашнє завдання

Вивчити напам'ять пісню М. Чурай «Засвіт встали козаченьки»

Урок № 6

Тема уроку. Українські народні думи. Героїчний епос українського народу. Різновиди дум. Дума «Маруся Богуславка»

Мета уроку: ознайомити школярів з українською народною думою як жанром художньої літератури, їх різновидами, особливостями жанру, тематичною спрямованістю твору; розвивати навички виразного читання, логічне мислення, пам'ять, уміння аналізувати, спостерігати, робити висновки; формувати кругозір, світогляд учнів; виховувати почуття патріотизму, повагу і любов до героїчного минулого нашої країни.

Тип уроку: засвоєння знань і формування вмінь.

Обладнання: бібліотечка «Українські народні думи», портрет О. Вересая

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

II. Перевірка домашнього завдання

«Засвіт встали козаченьки» напам'ять

III. Актуалізація опорних знань

Бесіда за питаннями:

- Дайте визначення фольклору. Які твори художньої літератури він охоплює?
- Для чого народ складав пісні?
- Які особливості мають історичні пісні? На честь кого вони склалися?
- За що народ ушановує своїх захисників? Які з них вам відомі?
- Хто із пісенних героїв вам найбільше сподобався і чому?

IV. Оголошення теми, мети уроку. Мотивація навчальної діяльності

V. Основний зміст уроку

1. Про визначення думи як жанру усної народної творчості

Думи — оригінальний і популярний вид усної народної творчості.

2. Загальна характеристика народних українських дум

3. Теорія літератури

Дума — вид українського народного героїчного епосу: ліричний, оповідний твір про історичні або соціально-побутові події, який має своєрідну будову й виконується речитативом (читання співучим голосом під музичний супровід кобзи чи бандури). Поява дум припадає на XV—XVI століття.

4. Особливості народних дум (історичних):

- зображення важливих суспільних подій, видатних історичних осіб;
- певне дотримання правдивості життєвих фактів;
- докладність поетичної розповіді;
- висока поетичність мови;
- невелика кількість основних дійових осіб (дві-три);
- своєрідність побудови (зачин, основна частина, повтори, кінцівка);
- віршована форма (нерівноскладовість рядків, довільна специфіка римування, монорими);
- виконання речитативом під акомпанемент кобзи, бандури, ліри;
- усне поширення і зберігання;
- варіантність тексту;
- великий обсяг (як для фольклорних творів).

5. Тематика українських народних дум

- страждання невольників у турецькій неволі («Невільницький плач», «Маруся Богуславка», «Про втечу трьох братів з Азова, з турецької неволі»);
- оспівування боротьби українського народу за визволення з-під гніту експлуататорів у XVII ст. («Іван Богун»...);
- відображення класових суперечностей між козацькою старшиною та простим рядовим козацтвом, виступи проти «своїх» панів («Дума про козака Ганжу Андибера»);
- розповідь про діяльність історичних героїв, що стали на чолі визвольної боротьби — Богдана Хмельницького і його сподвижників — Максима Кривоноса, Івана Богуна, Нечая Морозенка;
- показ проблем моралі, людських взаємин («Бідна вдова і три сини», «Сестра і брат»...)

6. Народна дума та історична пісня

Ці два жанри усної народної творчості дуже близькі. У них подібна тематика, зв'язана з героїчною боротьбою народу проти гнобителів, але якщо пісня співається, то дума виконується речитативом, тобто повільним проказуванням, наближеним до співу. Дума на відміну від пісні має нерівноскладові рядки, переважно дієслівне римування.

Виконують думу у супроводі народного інструмента, який називають кобзою, бандурою або лірою. Тому виконавців дум називають кобзарями, бандуристами, лірниками.

Україна прославилася на весь світ своїми кобзарями (учитель демонструє їх портрети), серед яких можна назвати відомі імена Остапа Вересая, Михайла Кравченка, Івана Крюковського, Андрія Шута, Івана Стрічки та ін. Серед інших кобзарів найвідомішими є Федір Куш-нерик, Стор Мовчан, Павло Носач, Василь Литвин та ін.

1. Опрацювання думи про Марусю Богуславку

1.1. *Виразне читання думи, прослуховування окремих уривків грамзапису опери «Маруся Богуславка».*

1.2. *Історична основа твору.*

Про історичну основу думи про Марусю Богуславку говорити складно, оскільки достовірних відомостей до нас не дійшло. Вважають, що образ Марусі Богуславки — головної героїні твору — це збірний образ, який не має конкретного історичного прототипу, хоч відомо, що іноді вродливі українські дівчата-полонянки, потурчившись, займали видні місця при дворах турецьких вельмож (наприклад, дружина Сулеймана I Роксоляна).

1.3. *Тема:* відтворення часів боротьби українського народу з турками та тривалого перебування козаків у ворожому полоні, яким прагне допомогти Маруся Богуславка.

1.4. *Ідея:* засудження поневолення, страждань, яких зазнали українці під час нападу турків, віра у щасливе вільне життя.

1.5. *Основна думка:* скільки горя, поневірянь зазнав народ у боротьбі з загарбниками, тільки мужність, рішучість українців позбавить їх від ворожого гніту, приниження.

1.6. *Жанр:* народна дума невольницького циклу.

2.9. Художні особливості думи.

Епітети: «білий камень», «бідні невольники», «святий день», «тяжка неволя», «розкіш турецька», «лакомство нещасне», «тихі води». *Метафора:* «сльозами проливали».

Повтори: «...стояла темниця кам'яная»; «...козаки, ви, бідні невольники»; «Словами промовляли, Сльозами проливали»; «...дівка-бранка, Маруся, попівна Богуславка».

Риторичні оклики: «Козаки, ви, бідні невольники!», «Гей. Козаки, ви, бідні невольники!», «Як ти нам святий Великдень і сказала!», «Тільки города Богуслава не минайте!», «...Между мир хрещений!», «Пошли, Боже, на многая літа і до конца віка!».

Риторичне запитання: «Чи ви знаєте, Що в нашій землі Та й день затепера?»

VI. Підсумок уроку

VII. Оголошення результатів навчальної діяльності учнів

VIII. Домашнє завдання

Дібрати матеріал до характеристики образу Марусі, підготуватися до дискусії «Маруся Богуславка: зрадниця чи патріотка рідної землі?».

Урок 7

Тема уроку. Українські народні думи. Проблема вибору, душевна роздвоєність Марусі Богуславки. Дума «Маруся Богуславка»

Мета уроку: ознайомити школярів з ідейно-художнім змістом народної думи «Маруся Богуславка», визначити її тематику, особливості композиції та проблематику; розвивати культуру зв'язного мовлення, увагу, пам'ять, спостережливість, уміння грамотно

висловлювати власні думки, почуття, спостереження і сприяти виробленню в учнів навичок виразного читання; виховувати почуття поваги, любові до народної творчості, історичного минулого нашого народу.

Тип уроку: засвоєння нових знань і формування вмінь.

Обладнання: малюнки до твору, дидактичний матеріал

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

II. Актуалізація опорних знань. Бесіда за питаннями

- Які жанри усної народної творчості вам відомі?
- Як фольклор пов'язаний з історичними подіями, життям українського народу?
- Кого і за що возвеличували народні творці у піснях, думах?
- Порівняйте думу і пісню як народні літературні жанри.
- Назвіть різновиди дум, наводячи відповідні приклади.
- Що вам відомо про виконавців дум? Якими ліричними інструментами користувалися кобзарі та лірники?

III. Оголошення теми, мети уроку. Мотивація навчальної діяльності школярів

IV. Основний зміст уроку

1. Виразне читання думи

2. Обговорення змісту думи за питаннями:

- Про які часи йдеться мова у творі? Що про це свідчить?
- Яким чином, на ваш погляд, козаки потрапили у полон?
- В яких умовах перебували запорожці у полоні? Як про це зазначено у думі? (*Скільки бідних козаків, А в неволі пробували Та Божого світу І сонця праведного не забачали*)
- Для чого до темниці кам'яної прийшла Маруся?
- Як козаки сприйняли її звернення до них? (*Словами промовляли, Сльозами проливали...*)
- Чому козаки називали Марусю бранкою?
- У думі Маруся — попівна Богуславка. З чим пов'язане таке ім'я героїні?
- Яке свято відзначається християнами на сороковий день від Великодня? Що вам про нього відомо?
- Як сприйняли ув'язнені козаки про християнське свято, яке почули від Марусі? (*Гей, та дівку-бранку, Марусю, попівну Богуславку, Кляли-проклинали...*)
- Чим зумовлена така реакція запорожців?
- Чому Маруся вимушена була виправдовуватися перед козаками? Що вона їм пообіцяла? (*Гей, як діждемо святого Великодня, То буде нам пан турецький До мечеті од'їжджати, То буде мені, дівці-бранці, Марусі, попівні Богуславці, Ключі на руки віддавати, Буду на руки приймати, До кам'яної темниці прибувати. Ой то буду до кам'яної темниці Прибувати, отирати, Вас, бідних невільників, А з кам'яної темниці випускати*)
- Чи не було це ризиком для неї?
- З яким проханням звернулася Маруся до козаків? (*В города християнські утікайте, Тільки города Богуслава не минайте! До батька до мого й матері прибувайте Г батьку моєму та матері То знать давайте...*)
- Чому героїня не хоче повернутися до батьків? (*Бо вже я потурчилась, Побусурманилась Для розкоші турецької Для лакомства нещасного*)
- Чи мала права Маруся відмовлятися від християнської віри?
- Чому неволя у творі названа тяжкою?
- Як Маруся пояснює своє рішення змінити віру?

3. Вибіркове читання думи

V. Закріплення вивченого матеріалу

1. Проведення тестового опитування

1. Біля якого моря відбуваються події у творі?
а) Каспійського; б) Азовського; в) Чорного; г) Аральського.
2. Скільки козаків в'язнів перебувало у темниці кам'яній? а) Сімсот; б) п'ятсот; в) багато; г) триста.
3. Звертаючись до ув'язнених запорожців, Маруся називає їх невільниками:
а) нещасними; б) бідними; в) виснаженими; г) страждаючими.
4. З яким питанням звернулася героїня думи до полонених козаків?
а) «Чи ви знаєте, що в нашій землі та й день затепера?»
б) «Чим я могла б вам допомогти, рідненькі?»
в) «Чи їли, чи пили ви, братці милі?»
г) «Чи дотримуетесь ви віри християнської?»
5. Богуславка була:
а) козачкою; б) *попівною*; в) царівною; г) дочкою селянською.
6. Яким чином Маруся потрапила до кам'яної темниці, де були ув'язнені?
а) Припливла на човні через море; б) пройшла таємною стежкою у горах;
в) переодягнувшись у турка охоронця; г) пройшла, як дружина турецького пана.
7. Козаки називали Марусю Богуславку:
а) султаншею; б) *бранкою*; в) винахідливою; г) панночкою.
8. Напередодні якого свята православних у творі відбуваються події? а) *Сорокового дня від Великодня*; б) Сорока Святих; в) Петра і Павла; г) Вербної неділі.
9. Скільки часу козаки перебували в ув'язненні?
а) Майже половину свого життя; б) *тридцять три роки*; в) понад десятиріччя; г) чверть століття.
10. Що Маруся пообіцяла козакам, коли ві'їде пан турецький? а) Принести їжу; б) прочитати листа з України; в) *випустити їх на волю*; г) надати медичну допомогу.
11. Місто, в якому живуть батьки героїні твору:
а) Новгород; б) Київ; в) Полтава; г) *Богуслав*.
12. Ув'язнені козаки вперше просили у Господа, щоб він: а) надав їм мужності і терпіння;
б) *визволив їх з неволі*; в) не забирав у них останньої надії на життя;
г) захистив народ український від страждань і поневірянь.

V I. Підсумок уроку

V II. Домашнє завдання

Дібрати матеріал до характеристики образу Марусі, підготуватися до дискусії «Маруся Богуславка: зрадниця чи патріотка рідної землі?».

Урок 8

Тема уроку. Урок мовленнєвого розвитку №1. Письмовий аналіз художнього образу (української полонянки Марусі)

Мета уроку: удосконалювати культуру писемного мовлення; розвивати вміння аналізувати художній образ, самостійно узагальнювати матеріал, робити висновки; виховувати любов і повагу до спадщини свого народу.

Тип уроку: урок розвитку комунікативних умінь.

Хід уроку

I. Організація класу

II. Актуалізація опорних знань учнів

Перевірка домашнього завдання

III. Оголошення теми та мети уроку

IV. Формування практичних умінь

1. Метод «Групування»

2. Складання сенкану

Маруся

Чуйна, мужня

Пам'ятати, визволяти, передавати

Маруся Богуславка – відважна дівчина.

Українка

3. Складання плану до образу Марусі

4. Письмовий аналіз образу Марусі

5. Редагування

V. Підсумок уроку

VI. Домашнє завдання

Аналізувати думу «Буря на Чорному морі»

Урок 9

Тема уроку. Українські народні думи. Дума «Буря на Чорному морі». Символ гріхопадіння й порядку через усвідомлення покаяння

Мета уроку: ознайомити школярів з ідейно-художнім змістом твору, звертаючи увагу на розуміння образу «бурі на морі», організувати дискусію навколо понять гріха і покаяння; розвивати вміння грамотно висловлювати власні думки, обґрунтувань і виважено мотивувати свої погляди, узагальнювати і робити висновки; раціонально використовувати свій час; виховувати в учнів почуття поваги, любові до батьків, людини, доброти, чемності, відповідальності до дорученої справи.

Тип уроку: засвоєння нових знань і формування вмінь.

Обладнання: текст думи, дидактичний матеріал.

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

II. Актуалізація опорних знань.

Бесіда за питаннями

- Що вам відомо про думу як жанр фольклору?
- Які бувають думи?
- З якою метою склалися народні думи? Хто були їх виконавцями?
- Висловіть свої враження після вивчення народної думи «Маруся Богуславка».
- Чому у Марусі виникла проблема вибору між любов'ю до рідної землі та становищем дружини турецького вельможі?

III. Оголошення теми, мети уроку. Мотивація навчальної діяльності

IV. Основний зміст уроку

1. Вступне слово вчителя

Кожна нація, кожен народ мають свої звичаї, що вироблені протягом багатьох століть і освячені віками.

В усіх народів світу існує повір'я, що той, хто забув звичаї своїх батьків, карається людьми і Богом. Він блукає по світі, як блудний син, і ніде не може знайти собі притулку, бо він загублений для свого народу, своєї сім'ї.

2. *Опрацювання ідейно-художнього змісту народної думи «Буря на Чорному морі»*

2.1. Виразне читання твору

2.2. *Тема:* зображення бурі на Чорному морі, в результаті якої два рідні брати ледве не загинули, бо звернулися до Господа.

2.3. *Ідея:* засудження легковажності, надмірної гордості, зневажливого ставлення до батьків, членів родини, людей.

2.4. *Основна думка:* тих, хто не поважає і не шанує батьків, Господь карає.

2.5. *Жанр:* соціально-побутова дума.

2.6. Композиція.

Вступ: опис бурі і її наслідків.

Основна частина: осмислення потопаючих братів про те, що їх карає Бог за зневажливе ставлення до своєї родини.

Закінчення: допомога Господа братам, бо вони згадали отцеву і мамчину молитву.

2.7. Проблематика:

- батьки і діти;
- найважливіші життєві цінності;
- поведінка людини у надзвичайній ситуації.

2.8. Міні-дискусія на тему: «Чи завжди грішна людина стає на шлях покаяння».

2.9. Бесіда за питаннями:

- Що вам відомо про бурю як природне явище?
- Яким настроєм пройнятий початок твору?
- Чому сокіл-білозірець «жалібно квилить-проквіляє»?
- Якої шкоди зазнали судна козацькі в результаті бурі?
- Якою була поведінка братів під час небезпеки?
- Що ви розумієте під людським гріхом?
- Чому братики зверталися до Господа?

- Якою була поведінка чужинця, коли він потопав?
- В чому брати вбачали причину своїх страждань?
- Яка негативна риса характеру засуджується у думі? (*Надмірна гордість, зверхність, неповага до членів родини, оточуючих*)
- Як молитва батьків могла перевиховати їх синів?
- Чому брати порівнювали себе з чужим-чуженицею?
- Як зустріли брати своїх синів? Чи простили вони їм зневажливе ставлення до себе?

V. Закріплення вивченого матеріалу

1. Виконання тестових завдань.

1. Пташина, яка сиділа на білому камені біля Чорного моря:
а) чайка; б) орел; в) *сокіл*; г) ворон.
2. Небо у творі названо:
а) *святим*; б) безмежним; в) високим; г) грізним.
3. Що відбулося на небі перед початком бурі?
а) Набігли сіреньки хмарки; б) *потемніло і померкли зірки*;
в) де-не-де почали з'являтися чорні ворони;
г) посіріло, вдалині сяйнула блискавка.
4. На скільки частин хвиля морська розбиває судна? а) Дві; б) *три* в) п'ять; г) сім.
5. Розбиваючи судно, хвиля першу його частину відносила:
а) до фортеці козацької; б) *у тихій Дунай*; в) на каміння біле; г) до степу широкого.
6. Як у думі описані різні брати? Вони були:
а) *наче голубоньки сивеньки*; б) чепурненькі і височенкі; в) мов красені строй неньки;
г) як півники гарненьки.
7. Стан, в якому перебували брати, знаходячись у морі: а) спокійний і врівноважений; б) веселий і радісний;
в) *роздратований і хвилюючий*'; г) безтурботний і байдужий.
8. Брати «прощення домагали», звертаючись до:
а) *Господа*'; б) сонця; в) грому небесного; г) моря розгніваного.
9. Опинившись у морі під час бурі, порятунку собі «невідкіль не мав»: а)
чужий-чуженин; б) атоман козацький; в) військовий турецький;
г) козак полонений.
10. Хвиля морська, як кара, затопляла братів, бо вони:
а) зрадили вірі своїй; б) *зневажливо ставилися до своїх рідних*; в) чинили вбивства жорстокі; г) відцуралися звичаїв українських.
11. Маючи велику гордість, брати близькому сусіду:
а) *хліба і солі не давали*; б) ніколи не віталися з ним;
в) не допомагали у скрутний час;
г) зовсім не звернули уваги на нього.
12. Чия молитва могла врятувати братів, коли ті опинилися у небезпеці?
а) *Батьків*'; б) старшого брата; в) сестри; г) сусіда. *Примітка.* За кожну правильну відповідь встановлюється 1 бал.

VI. Підсумок уроку. Бесіда за питаннями

VI. Домашнє завдання

Урок 10

Тема уроку. Українські народні думи. Дума «Буря на Чорному морі». Символ гріхопадіння й порядку через усвідомлення покаяння

Мета уроку: ознайомити школярів з ідейно-художнім змістом твору, звертаючи увагу на розуміння образу «бурі на морі», організувати дискусію навколо понять гріха і покаяння; розвивати вміння грамотно висловлювати власні думки, обґрунтувань і виважено

мотивувати свої погляди, узагальнювати і робити висновки; раціонально використовувати свій час; виховувати в учнів почуття поваги, любові до батьків, людини, доброти, чемність, відповідальність до дорученої справи.

Тип уроку: формування вмінь.

Обладнання: текст думи, дидактичний матеріал.

ХІД УРОКУ

III. Організаційний момент

IV. Актуалізація опорних знань.

Бесіда за питаннями

- Що вам відомо про думу як жанр фольклору?
- Які бувають думи?
- З якою метою склалися народні думи? Хто були їх виконавцями?
- Висловіть свої враження після вивчення народної думи «Маруся Богуславка».
- Чому у Марусі виникла проблема вибору між любов'ю до рідної землі та становищем дружини турецького вельможі?

III. Оголошення теми, мети уроку. Мотивація навчальної діяльності

IV. Основний зміст уроку

1. Вступне слово вчителя

Кожна нація, кожен народ мають свої звичаї, що вироблені протягом багатьох століть і освячені віками.

В усіх народів світу існує повір'я, що той, хто забув звичаї своїх батьків, карається людьми і Богом. Він блукає по світі, як блудний син, і ніде не може знайти собі притулку, бо він загублений для свого народу, своєї сім'ї.

2. *Опрацювання ідейно-художнього змісту народної думи «Буря на Чорному морі»*

2.1. Виразне читання твору

2.2. *Тема:* зображення бурі на Чорному морі, в результаті якої два рідні брати ледве не загинули, бо звернулися до Господа.

2.3. *Ідея:* засудження легковажності, надмірної гордості, зневажливого ставлення до батьків, членів родини, людей.

2.4. *Основна думка:* тих, хто не поважає і не шанує батьків, Господь карає.

2.5. *Жанр:* соціально-побутова дума.

2.6. Композиція.

Вступ: опис бурі і її наслідків.

Основна частина: осмислення потопаючих братів про те, що їх карає Бог за зневажливе ставлення до своєї родини.

Закінчення: допомога Господа братам, бо вони згадали отцеву і мамчину молитву.

2.7. Проблематика:

- батьки і діти;
- найважливіші життєві цінності;
- поведінка людини у надзвичайній ситуації.

2.8. Міні-дискусія на тему: «Чи завжди грішна людина стає на шлях покаєння».

2.9. Бесіда за питаннями:

- Що вам відомо про бурю як природне явище?
- Яким настроєм пройнятий початок твору?
- Чому сокіл-білозірець «жалібно квилить-проквіляє»?
- Якої шкоди зазнали судна козацькі в результаті бурі?
- Якою була поведінка братів під час небезпеки?
- Що ви розумієте під людським гріхом?
- Чому братики зверталися до Господа?
- Якою була поведінка чужинця, коли він потопав?
- В чому брати вбачали причину своїх страждань?
- Яка негативна риса характеру засуджується у думі? (*Надмірна гордість, зверхність, неповага до членів родини, оточуючих*)
- Як молитва батьків могла перевиховати їх синів?
- Чому брати порівнювали себе з чужим-чуженицею?

- Як зустріли брати своїх синів? Чи простили вони їм зневажливе ставлення до себе?

V. Закріплення вивченого матеріалу

1. Виконання тестових завдань.

1. Пташина, яка сиділа на білому камені біля Чорного моря:
а) чайка; б) орел; в) *сокіл*; г) ворон.
2. Небо у творі названо:
а) *святим*; б) безмежним; в) високим; г) грізним.
3. Що відбулося на небі перед початком бурі?
а) Набігли сіреньки хмарки; б) *потемніло і померкли зірки*;
в) де-не-де почали з'являтися чорні ворони;
г) посіріло, вдалині сяйнула блискавка.
4. На скільки частин хвиля морська розбиває судна? а) Дві; б) *три* в) п'ять; г) сім.
5. Розбиваючи судно, хвиля першу його частину відносила:
а) до фортеці козацької; б) *у тихій Дунай*; в) на каміння біле; г) до степу широкого.
6. Як у думі описані різні брати? Вони були:
а) *наче голубоньки сивеньки*; б) чепурненькі і височенкі; в) мов красені строй неньки;
г) як півники гарненьки.
7. Стан, в якому перебували брати, знаходячись у морі: а) спокійний і врівноважений; б) веселий і радісний;
в) *роздратований і хвилюючий*'; г) безтурботний і байдужий.
8. Брати «прощення домагали», звертаючись до:
а) *Господа*'; б) сонця; в) грому небесного; г) моря розгніваного.
9. Опинившись у морі під час бурі, порятунку собі «невідкіль не мав»: а) *чужий-чуженин*; б) атоман козацький; в) військовий турецький;
г) козак полонений.
10. Хвиля морська, як кара, затопляла братів, бо вони:
а) зрадили вірі своїй; б) *зневажливо ставилися до своїх рідних*; в) чинили вбивства жорстокі; г) відцуралися звичаїв українських.
11. Маючи велику гордість, брати близькому сусіду:
а) *хліба і солі не давали*; б) ніколи не віталися з ним;
в) не допомагали у скрутний час;
г) зовсім не звернули уваги на нього.
12. Чия молитва могла врятувати братів, коли ті опинилися у небезпеці?
а) *Батьків*'; б) старшого брата; в) сестри; г) сусіда. *Примітка.* За кожну правильну відповідь встановлюється 1 бал.

VI. Підсумок уроку. Бесіда за питаннями

VII. Домашнє завдання

Повторити розділ «Усна народна творчість»

Урок 10

Тема уроку. Українські народні думи. Дума «Буря на Чорному морі». Символ гріхопадіння й порядку через усвідомлення покаяння

Мета уроку: поглиблення знань про думи; розвивати навички виразного читання, аналізу художнього тексту, уміння висловлювати власні судження з приводу порушених проблем

Тип уроку: комбінований.

Хід уроку

I. Організація класу

II. Актуалізація опорних знань учнів

1. Перевірка домашнього завдання.

2. Літературний диктант.

- 1) Жанр твору «Маруся Богуславка»? (Дума.)

- 2) Назва рідного міста Марусі? (Богуслав.)
- 3) Ким був турецький вельможа Марусі Богуславці? (Чоловіком.)
- 4) Як звертаються до Марусі козаки? (Дівко-бранко.)
- 5) Від чого Марусі довелося відректися? (Від християнської віри.)
- 6) Ким був батько Марусі? (Священиком.)
- 7) Яка кількість козаків-невільників? (Сімсот.)
- 8) Скільки років невольники не бачили Світу Божого? (30 років.)
- 9) Яке свято співпадає з визволенням козаків? (Великдень.)
- 10) Що нагадує кінцівка думи? (Молитву.)

III. Оголошення теми й мети уроку

VI. Сприйняття та засвоєння навчального матеріалу

1. Виразне читання думи «Буря на Чорному морі»

2. Бесіда

Перекажіть коротко картину початку бурі на морі. Чому її описано так докладно?

Чому сокіл-білозірець «жалібно квилить-проквіляє»?

Якої шкоди зазнали козацькі судна в результаті бурі?

Як поводяться брати під час небезпеки?

Чому вони звертаються до Господа?

Як поводить чужинець, коли потопає?

У чому брати вбачали причину своїх страждань?

Назвіть гріхи братів.

Які негативні риси характеру засуджуються в думі?

Що допомогло братам урятуватися?

Яку роль в їх порятунку відіграла молитва батьків?

Чому брати порівнювали себе із чужим-чуженицею?

Як зустріли батьки своїх синів? Чи простили вони їм зневажливе ставлення до себе?

3. Робота в групах. Інтерактивний метод «Карусель»

Інтерактивний метод «Карусель». На окремому аркуші кожна група записує відповідь на «своє» запитання. Аркуш, так само як аркуші інших груп із відповідями на їхні запитання, обходить усі групи. На ньому записуються варіанти відповідей інших груп. Потім члени груп узагальнюють відповіді на «своє» запитання й повідомляють класу.

I група

Як ви розумієте поняття «гріх»? Які гріхи сповідають — перед Господом козаки?

II група

Як ви розумієте поняття «покаяння»? Яку роль відіграло — покаяння в думі?

III група

Про які народні традиції йдеться у творі? Які висновки — з прочитаного ви можете зробити для себе?

4. Інтерактивна вправа «Мозковий штурм»

Що є спільним у думках «Маруся Богуславка» та — «Буря на Чорному морі»?

V. Домашнє завдання

VI. Підсумок уроку

30.09.2015

Українська література

8 клас

Урок 12

Тема уроку. «Слово про похід Ігорів». Давньоруська пам'ятка, перлина українського ліро-епосу

Мета уроку: ознайомити школярів з давньоруською перлиною українського ліро-епосу «Словом про похід Ігорів», ідейно-тематичне спрямування, жанр, особливості композиції; розвивати увагу, спостережливість, культуру зв'язного мовлення, вміння грамотно викладати свої думки, виважено їх обґрунтовувати; формувати кругозір, світогляд школярів; викликати в учнів гордість за славне минуле рідного краю, високий рівень давньої культури; прищеплювати повагу до творців героїчного епосу.

Тип уроку: засвоєння нових знань.

Обладнання: історичні матеріали до написання «Слова...», дидактичний матеріал (тестові завдання, картки).

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

II. Актуалізація опорних знань. Бесіда за питаннями

- Що вам відомо про заснування Києва? Яка про це є легенда?
- У яких творах художньої літератури описано про минуле нашого народу. (А. Лотоцький, «Михайло-семиліток»; О. Олесь, «Княжа Україна»; М. Вороний, «Євшан-зілля»; А. Чайковський, «За сестрою»; І. Франко, «Захар Беркут»...)

III. Оголошення теми, мети уроку. Мотивація навчальної діяльності школярів

IV. Сприйняття й засвоєння учнями навчального матеріалу

1. Вступне слово вчителя

1.1. Митці давньоруської епохи.

Письменники давньої літератури були активними діячами своєї епохи, більшість з них своєю невтомною працею над словом, своїм високим ідейним горінням створювали міцні передумови для розвитку української літератури XIX і XXст. Вони були борцями, просвітителями, провідниками, мрійниками, любили прекрасне, мріяли про вдосконалення людини, суспільства й світу. їхні твори донесли до нас подих століть, глибокі патріотичні почуття, героїчну боротьбу за «вольність» і правду, живий інтерес до повсякденного життя, до найпекучіших його проблем. І нам слід пам'ятати про них, знати про їх великий вклад у наше сьогодення, в нашу літературу. (Звертається увага на міні-виставку «Видатні пам'ятки давньоруської літератури»).

1.2. Особливості розвитку давньої української літератури:

- а) вона була рукописною, її пам'ятки у більшій частині не мали стійкого тексту;
- б) не розвинулось ще почуття авторської властивості, тексти багатьох творів не зберегли ні імені їхніх авторів, ні дат написання;
- в) література ця великою мірою була зв'язана з церквою, з історичними подіями, з тими або іншими історичними особами.

Отже, сьогодні ми познайомимося з найвидатнішою пам'яткою давньоруської літератури «Словом про похід Ігорів».

2. Опрацювання твору «Слово про похід Ігорів»

2.2. Тема: зображення Київської Русі у другій половині XII ст., походу князя Ігоря і його невдалих наслідків.

2.3. Ідея: заклик до єдності князів, оскільки їх ворогування між собою спричиняє послабленню держави, засудження між князівських уособиць.

2.4. Основна думка: тільки в єдності — сила; «золоте слово» — любов до Батьківщини, збереження її єдності.

2.5. Жанр.

«Слово...» — ліро-епічна поема.

2.6. Композиція.

Поема служить одним з важливих засобів розкриття ідейного задуму автора.

Поет не намагається, подібно літописцю, дати послідовний опис походу Ігоря, а фіксує лише найдраматичніші його моменти.

Він малює картини сучасного йому політичного життя держави і героїчні епізоди його недавнього і далекого минулого.

Поетичний план «Слова...» поділяється на три основні частини.

- 1) Присвячена подіям Ігорева походу і наслідкам поразки;
- 2) Святославу Київському як оборонцю Руської землі;
- 3) Повернення Ігоря з полону.

Експозиція: підготовка Ігоря з дружиною князів до військового походу, зловісні знаки.

Зав'язка: бій з печенігами.

Кульмінація: Ігор у полоні

Розв'язка: втеча Ігоря з половецької неволі.

2.7. Ідейно-художній зміст твору.

2.9. Переклади «Слова...».

Багато письменників, літературознавців перекладали (чи переспівували) цю чудову перлину літератури Київської Русі.

Першими перекладачами цього твору українською мовою були *М. Шашкевич та І. Вагилевич*. М. Шашкевич переклав цю пам'ятку, але до нас дійшов лише «Плач Ярославни», виконаний ритмічною прозою (1833).

У 1857р. переклав «Слово...» М. Максимовч. Цей вчений і письменник, у свій час ректор Київського університету, був одним з найвизначніших дослідників поеми в першій половині XIX ст. Максимович поділив «Слово» на 20 окремих розділів, кожному з яких дав заголовок російською мовою, але сам текст переклав віршами українською мовою.

Відомі переклади «Слова...» зроблені І. Франком, Ю. Федьковичем, П. Мирним, М. Рильським, Н. Забілою та ін.

Не обійшов її і геніальний Тарас Шевченко. Поет мав намір перекласти повністю «Слово», але не здійснив цього задуму — зробив лише переспів двох уривків — *плачу Ярославни та опису поразки війська Ігоря на ріці Каялі*. Перекладався цей твір і на зарубіжні мови.

Російською мовою «Слово» перекладали В. Жуковський і Л. Мей, А. Майков і М. Гербель, І. Новиков і М. Гудзій та ін. Білоруською — Янка Купала.

2.9. Робота над змістом твору.

VI. Підсумок уроку

VII. Оголошення результатів навчальної діяльності

VIII. Домашнє завдання

Урок 13

Тема уроку. Історична основа «Слова про похід Ігорів». Питання авторства

Мета уроку: ознайомити учнів з історичною основою «Слова...», опрацювати питання авторства «Слова»; розвивати вміння грамотно викладати свої думки, виважено їх обґрунтовувати; прищеплювати повагу до творців героїчного епосу.

Тип уроку: засвоєння нових знань.

Обладнання: текст «Слова...», учнівські малюнки до твору, історичні матеріали до написання «Слова...», дидактичний матеріал (тестові завдання).

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

II. Актуалізація опорних знань. Бесіда за питаннями

III. Оголошення теми, мети уроку.

IV. Сприйняття й засвоєння учнями навчального матеріалу

1. Розповідь учителя

1.1. Історична основа «Слова»

Київська Русь почала підупадати, роздрібнюватись на окремі князівства, які ворогували між собою, вели братовбивчі війни за території сусідів. Давньоруська держава втратила свою колишню могутність. Саме тому на останню чверть XII ст. припадає збільшення нападів половецьких ханів на Русь. Провина частково лягає на самих князів, які запрошували ворогів руського народу для зведення рахунків з суперниками.

Таким чином, історичну основу «Слова...» становлять (учні фіксують у зошиті):

1. Феодальне роздріблення Русі кінця XII ст.
2. Підсилення половецької небезпеки в 70-х р. XII ст.
3. Ворогування Ольговичем і мономаховичей як одна з причин послаблення держави.
4. Розгром половців Святославом Київським при сприянні інших князів (1184р.).

1.2. Авторство «Слова...»

Першим, хто знайшов «Слово...», був О. І. Мусін-Пушкін. Питання авторства — дискусійне питання сучасності. Ймовірно, це невідомий український поет з тих часів, певно, якийсь лицар, що був у Ігоревій дружині.

1.3. Композиція

Експозиція: підготовка Ігоря з дружиною князів до військового походу, зловісні знаки.

Зав'язка: бій з печенігами.

Кульмінація: поразка руської дружини; Ігор потрапив у полон.

Розв'язка: втеча Ігоря з половецької неволі.

2. Робота над змістом твору. Бесіда за питаннями:

- З якою промовою звертається автор до читача? (*«Чи не гоже було б нам, браття, почати старими словами ратних повістей про похід Ігорів, Ігоря Святославовича?»*)
- Як у поемі характеризується пісенна творчість Бояна? (*«Якщо кому хотів пісню творити, то розтікався він мислю по дереву, сірим вовком по землі, сизим орлом під хмарами»*)
- Яка прикмета перешкоджала руху Ігоря? (*«Тоді Ігор глянув на світлеє сонце і побачив, що воно тьмою всіх його воїв прикрило»*)
- З якою промовою звернувся Ігор до свого війська перед походом? (*«Хочу-бо, — сказав, — Списа приломити кінець поля Половецького; з вами. Русичі, хочу голову свою положити або напитися шоломом з Дону!»*)
- Яким чином автор намагається попередити про лихо перд битвою русичів з половцями? (*«Сонце йому тьмою путь заступало; ніч, стогнувши йому грозою, птиць збудила; лютий світ зблизька встав: див кличе з верху дерева — велить прислухатись землі незнаємій»*)
- Що свідчить про неминучість битви? (*«Уже-бо біди його птахи ждуть по дуб'ю, вовки страх наводять по яругах, орли клекотом на кості звірів зовуть, лисиці брешуть на черленії щити»*)
- В чому полягала мета походу Ігоря і його дружини? (*«Русичі великії поля черленими щитами перегородили, шукаючи собі честі, а князю слави»*)

- Чим закінчилася перша битва Ігоря з половцями у п'ятницю? (*«...Вони потоптали поганії полки половецької і, сипнувшись стрілами по полю, помчали красних дівчат половецьких, а з ними злото, і паволоки, і дороги оксамити»*)
- Що отримали русичі у перемозі над ворогом? (*«Покривалами, і опанчами, і кожухами по болотах і багnistих місцях,— і всякими узороччями половецькими»*)
- Як на ваш погляд, чи отримали русичі насолоду від перемоги?
- Чому автор продовжує хвилюватися за подальшу долю переможців? Яка небезпека їх очікувала незабаром?

V. Закріплення вивченого матеріалу

1. Проведення тестового опитування.
1. Про справжність «Слова...» свідчить:
 - а) історичний твір «Олександрія»;
 - б) «Галицько-волинський літопис»; в) «Літопис Самовидця»; г) *поетична повість «Задонщина»*.
2. Події у творі співець намагається відобразити, починаючи з часів:
 - а) *правління Володимира*; б) заснування Київської Русі;
 - в) виникнення першої друкованої книги; г) свого дитинства.
3. За жанровою спрямованістю «Слово...»: а) *ліро-епічна поема*; б) історична повість; в) літописна оповідь; г) притча.
4. Основну думку твору становлять прислів'я:
 - а) «І після сонця бува негода отак і в народі»
 - б) *«Чи є що краще, лучче в світі, як укупі жити!»*
 - в) «Хто любить людей, того й люди люблять»;
 - г) «Яка совість — така і честь».
5. «Слово...» — це найвидатніша пам'ятка давньоруської літератури, яка:
 - а) докладно розповідає про взаємостосунки між князями;
 - б) *є закличним зверненням до людей*;
 - в) виключно відображує роль природи у самовираженні внутрішніх почуттів героїв;
 - г) акцентує увагу читача на перемоги Ігоря і його дружини.
6. Князь Ігор виступив у похід 23 квітня:
 - а) 1258 року; б) 1138 року; в) *1185 року*; г) 1518 року.
7. Хто вимагав від князів, щоб вони припинили свої чвари і об'єдналися для боротьби з ворогом:
 - а) Нестор Літописець; б) невідомий історик; в) *руський народ'*; г) кобзарі і лірники.
8. Читача автор «Слова...» називає:
 - а) вельмишановним і уважним; б) *братом'*; в) поважним гостем; г) другом.
9. Про кого у творі зазначається: «...якщо кому хотів пісню творити, то розтікався він мислю по древу»?
 - а) Ярослава; б) Всеволода; в) незнайомого кобзаря; г) *Бояна*.
10. Князь Ігор — це внук:
 - а) Романа; б) *Олега*; в) Мстислава; г) Ярослава.
11. Першим, хто знайшов «Слово...», був:
 - а) І. Вишенський; б) князь Данило Галицький; в) *О. Мусін-Пушкін*; г) Г. Сковорода.
12. Українською мовою вперше був здійснений переказ «Слова...»:
 - а) *М. Шашкевичем та І. Вагилевичем*; б) *С. Руданським та І. Франком*;
 - в) Т. Шевченком і П. Мирним; г) *М. Максимовичем і Ю. Федьковичем*.

VI. Підсумок уроку

VII. Оголошення результатів навчальної діяльності

VIII. Домашнє завдання

Дібрати цитати до характеристики образів руських князів

Урок 14

Тема уроку. «Слово про похід Ігорів». Образи руських князів у творі. Наскрізна ідея патріотизму. Поетичність образу Ярославни

Мета уроку: продовжити знайомство школярів з видатною пам'яткою давньоруської літератури; охарактеризувати образи руських князів; дослідити наскрізну ідею патріотизму

в «Слові...»; розвивати вміння грамотно викладати свої думки, робити висновки; формувати світогляд школярів; виховувати почуття поваги до історичного минулого.

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

II. Мотивація навчальної діяльності

III. Основний зміст уроку

1. Образи руських князів у творі

1.1. Князь Ігор.

Орієнтований план щодо характеристики образу князя Ігоря.

- 1) Ігор Святославович — головний герой найдавнішої пам'ятки давньоруської літератури.
- 2) Портрет героя
- 3) Риси характеру князя:
 - а) мужність і відвага; б) рішучість і винахідливість; в) гордість і егоїзм; г) самовпевненість і честолюбство.
- 4) Поведінка Ігоря під час:
 - а) застережень природи; б) бою; в) перебування в полоні.
- 5) Князь Ігор — уособлення епохи свого часу.

1.1.3. Гра «Вільний мікрофон».

Учні стисло висловлюють власну думку, відповідаючи на питання: «Князь Ігор — позитивний чи негативний персонаж?»

1.1.5. Бесіда за питаннями.

- За яких обставин ви вперше знайомитеся з князем Ігорем? Які ваші перші враження від цього персонажа?
- Як до Ігоря ставиться його військова дружина?
- Чим керується герой, вирушаючи в похід?
- Чому князя не лякає затемнення сонця?
- Яким чином виявляється благородство Ігоря під час бою?
- Як тримається герой у полоні?
- Дослідіть, як ставиться до свого героя автор «Слова...»
- Із чим пов'язана поразка князя Ігоря? Чи не свідчить це про невміле ведення військової справи героєм?
- У чому полягає виховне значення цього образу?

1.2. Князь Всеволод.

У «Слові...» відводиться також велике місце зображенню вчинків Всеволода — брата Ігоря. Автор явно симпатизує герою, бачить в ньому сміливого воїна, здатного постояти за рідну землю. Всеволод — лицар до билинного богатира. Як і до Ігоря, до Всеволода виявляє двоїстість. Підносячи його мужність, винахідливість, благородство, в той же час засуджує за безросудливість, необачність, егоїзм.

1.3. Князь Святослав.

Важливе місце у «Слові...» займає образ київського князя Святослава. Він замальовується як глава всієї Руської держави, який турбується про загальноруські інтереси. Це не тільки мудрий державний діяч і організатор ефективного захисту Вітчизни, й талановитий воєначальник, який в 1184 році зумів об'єднати Русь сили і розгромити половецьке військо. Слава про цю перемогу вийшла далеко за межі Русі.

1.4. Образи інших руських князів у «Слові...».

Тут не можна не звернути уваги на те, що вони охарактеризовані хоч і стисло, але кожен по-своєму. Важливо також зазначити, що в цих образах (Роман Волинський, Рюрик Ростиславович, Всеволод Володимиро-Суздальський, Ярослав Осмомисл Галицький та інші) автор «Слова...» підкреслює більше їх позитивні риси, ніж негативні. Він гіперболізує військові подвиги руських князів, їхню могутність і славу. Кожний із них має багато воїнів і зброї, так Всеволод Суздальський може Волгу веслами розкрити, а Дон шоломом випити, Ярослав Осмомисл, батько Ярослави, сильніший від угорського короля. У цій гіперболізації автор передає свої мрії про сильну владу на Русі, про необхідність спільного захисту Руської землі.

2. Робота над текстом твору. Бесіда за питаннями:

- Як зреагував Ігор на складну ситуацію, в якій опинився його брат Всеволод? (*Ігор полки завертає: Жаль-бо йому милого брата Всеволода*)
- Чим закінчилася битва «на березі блискучої Каяли»? (*Сватів напоїли І самі полягали За землю Руськую*)
- Про що свідчать рядки з твору: «Никне трава жалощами, А дерево з тугою к землі приклонилась»?
- Кого звинувачували князі у своїй поразці? (*І почали князі про малес — «се великое» — мовити І самі на себе крамолу кувати*)
- Як сприйнялася поразка русичів на Батьківщині? (*Жони руські заплакали, мовлячи: «Уже нам своїх милих лад Ні мислю помислити, Ні думою здолати, Ні очима огледіти, А золота і срібла того не мало загубити...»*)
- За що докоряв Святослав своїм синам?
- У чому була заслуга Святослава? {...*Наступив на землю Половецькую. притоптав горби і яруги...*}
- Прокоментуйте рядки з твору: «Тут Ігор — князь висів із сідла злого Та в сідло невольниче...»
- Про що бачив сон Святослав? Яким передчуттям пройнявся князь від побаченого?
- Кого у творі названо соколами? Як склалася їх доля? {...*Уже соколам тим крильця повтинали поганих шаблями, а їх самих опутали у пута залізні...*}
- Як за допомогою природи автор твору намагається передати лихі часи, страждання, горе русичів? {...*Два Сонця затемнились Оба багрянні стовпи поласились...*}
- Які зміни відбулися на землі Руській із завоюваннями її половцями? {...*На ріці на Каялі тьма світ покрила; По Руській землі простерлися половці, Наче пардуже гніздо. Уже упала хула на хвалу, Уже вдарило насилля на волю, Уже кинувся Див на землю...*}

3. Образ Руської землі

3.1. Матеріал щодо характеристики образу.

Поняття «Руська земля» вжито в «Слові...» 20 разів. Смисловий контекст його вживання у творі свідчить про те, що автор мав на увазі не тільки південну Русь, а всю сукупність східнослов'янських земель, територію давньоруської народності, весь державний простір Київської Русі.

«Русь земля для «Слова...» — це, звичайно, не тільки «земля» у власному значенні цього вислову, не тільки руська природа, руські міста, це в першу чергу народ, що її населяє», — відзначає Д. С. Лихачов.

Отже, Руська земля — основний художній образ «Слова...». Завдяки своєму широкому ідейно-художньому світогляду, автор зумів у цьому образі охопити і подати, по суті, всю велику Русь як єдине ціле у просторі і часі.

VI. Підсумок уроку

VII. Оголошення результатів навчальної діяльності школярів

VIII. Домашнє завдання

Дібрати цитати, які б характеризували символічно-міфологічні образи твору

Урок 14

Тема уроку. «Слово про похід Ігорів». Образи руських князів у творі. Наскрізна ідея патріотизму. Поетичність образу Ярославни

Мета уроку: охарактеризувати поетичний образ Ярославни; розвивати культуру зв'язного мовлення, пам'ять, увагу, спостережливість; вміння характеризувати образ твору, наводячи переконливі аргументи, приклади; формувати естетичний смак у школярів, виховувати почуття любові до краси природи, відповідальне ставлення до її збереження; шанобливого ставлення до ширших почуттів, кохання.

Тип уроку: комбінований.

Обладнання: ілюстрації з пейзажами, дидактичний матеріал

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

II. Перевірка домашнього завдання

III. Актуалізація опорних знань. Вікторина «Хто з героїв»

1. «Тоді... ізронив злате слово, із сльозами змішане...». (Святослав)
2. «...Хочу голову свою положити або напиться шоломом з Дону». (Ігор)
3. «...Біжить сірим вовком». (Гзак)
4. «...Якщо кому хотів пісню творити, то розтікався він мислю по дереву». (Боян)
5. «Один брат Один світ світлий — ти, Ігорю! Обидва ми Святосла- вичі». (Всеволод)
6. «Лучче ж би потятим бути, аніж полоненим бути». (Ігор)
7. «...Свої віщі персти на живії струни накладає,— і вони самі князям славу розкотали». (Боян)
8. «Уже нам своїх милих лад ні мислю помислити, ні думою здумати, ні очима оглядіти, а злата і срібла того не мало загубити». (Жони руськіі)
9. «Ні хитрому, ні скритному, ні чаклуну спритному суда Божого не минути». (Боян)
10. «Коли сокіл до гнізда летить — то ми сокільця опутаємо красною дівцею». (Кончак)
11. «Ти-бо можеш Волгу веслами розкрасити, а Дін шоломами вилляти!» (Святослав про Всеволода Суздальського)
12. «Хоть і тяжко тій голові бути без пліч — зле тілу без голови». {Боян}

IV. Оголошення теми, мети уроку. Мотивація навчальної діяльності

V. Основний зміст уроку

1. Роль пейзажу в розгортанні сюжету поеми

1.1. Природа — дійова особа в «Слові...»

Природа відіграє важливу роль у розвитку подій у творі. Автор, уважний спостерігач природи, наділяє її людськими думками, почуттями. В поемі простежується глибоке знання автором степової природи — опис берегів Дінця як «срібних». Ігор хвалить Дінець, що той «сторожив» його, коли він ховався в заростях річки, й чутливі гоголі й чайки попереджали про наближення людей.

Наділення природи людськими якостями простежується в тому, що вона співчуває руським, попереджає їх про небезпеку, коли ігор рушив у похід — світло сонця померкло; допомагає Ігореві в його втечі з полону; Ярославна звертається до сил природи; природа озивається на поразку руських: трава никне, дерева від горя схиляються до землі.

Взаємозв'язок людини і природи спостерігаємо у порівняннях людей з птахами, звірами: із турами, соколами, воронами, зозулею. Ігор вступає в розмову з Дінцем і отримує від нього допомогу.

Злиття природи з діями людей, її дійова активність — перед битвою з половцями криваві зорі світло повідають; чорні хмари з моря йдуть; земля гуде, ріки мутно течуть, прах понад полями несеться; після поразки русичів — широкий сум іде по Русі.

Значна увага у творі приділяється значимості сонця — елемента природи. Сонце співпричетне до справ дійових осіб поеми. Більш того, воно зображене поетом як світило, що володіє «даром» пророкування, завбачення: «Тоді Ігор глянув на світлеє сонце й

побачив, що воно тьмою всіх його вояків прикрило»; «Сонце йому тьмою путь заступало; ніч, стогнучи йому грозою, птиць збудила...».

Передчуттям трагічного результату походу князя Ігоря разом з сонцем сповнена вся природа: тут і «кривавії зорі» і «земля гуде», і «ріки мутно течуть», і «порохи поля прикривають».

А ось ще одна цікава поетична інтерпретація образу сонця в «Слові...»: Ярославна, яка плаче на стінах Путивля за Ігорем звертається до сонця як до людини, як до своєрідного вищого покровителя, який посилає всім тепло, світло життя. У цьому епізоді сонце олюднене, одухотворене. В іншому епізоді сонце нарівні з людьми радіє, що Ігор повертається з полону: «Сонце світиться на небесах — Ігор- князь в Руській землі».

Таким чином, автор «Слова про похід Ігорів» — уважний спостерігач природи, є очевидцем того, про що ним написано у творі.

2. Бесіда за питаннями:

Чому людина і природа тісно пов'язані між собою?

З якою метою поет у «Слові...» поруч з описом історичних подій минулого важливу роль приділяє зображенню природи?

Вмотивуйте, чи можна природу вважати дійовою особою поеми.

Що свідчить про глибоке знання автором «Слова...» степової природи?

Для чого на вашу думку, поет в поемі наділяє природу людськими якостями?

З чим пов'язано те, що у творі люди порівнюються з птахами, звірами?

Як розуміння природи героями поеми впливає на їх поведінку, вчинки, прагнення?

Яку картину з пейзажем половецького степу ви б намалювали після ознайомлення з поемою невідомого автора?

2. Жіночі образи «Слова...»

Образ Ярославни

2.2. Орієнтовний план до характеристики образу Ярославни

1. Ярославна — своєрідний символічний образ української жінки в «Слові...».

2. Внутрішня краса і зовнішня привабливість героїні.

3. Риси характеру образу:

а) чуйність і доброта; б) лагідність і беззахисність;

в) волелюбність і щирість у почуттях; г) вірність.

4. Інші риси героїні:

а) велике почуття відповідальності;

б) вболівання за долю «лада», його війська;

в) вміння спілкуватися з природою;

г) любов до рідного краю.

5. Художня цінність образу.

6. Значення образу Ярославни.

3. Бесіда за питаннями:

Які враження виникли у вас під час першого знайомства з Ярославною?

Про що свідчить її вміння порозумітися з природою?

У чому полягає художня цінність цього образу?

Чим пояснити символічність образу Ярославни?

Доведіть, що плач Ярославни — це плач руської жінки, яка вболіває за долю Ігоря і його воїнів.

Висловіть свої припущення стосовно того, як би склалася подальша доля Ярославни у разі смерті Ігоря?

У чому існує популярність цього жіночого образу не тільки у вітчизняній, але й у світовій літературі?

4. Робота з підручником

Вибіркове читання

VI. Закріплення вивченого матеріалу

1. Проведення тестового опитування

1. Місто, де перебувала Ярославна, очікуючи свого коханого Ігоря: а) Суздаль; б) Путивель; в) Новгород; г) Київ.

2. За соціальним станом героїня «Слова...»:
 - а) дворянка; б) простого роду; в) князиня ; г) бояриня.
3. Якому птаху автор поеми уподібнює Ярославну? а) Лебедю; б) перепілці; в) голубці; г) зозулі.
4. Щоб допомогти Ігорю повернутися із полону, пощадити його воїнів, героїня звертається до:
 - а) *вітру і сонця*; б) птахів і хмар; в) місяця і зірок; г) моря і гір.
5. Яка із сил природи не допомагала Ігорю втекти з полону половецького?
 - а) Смерч; б) *мороз*; в) море; г) річка.
6. Образ Ярославни у творі можна порівняти з:
 - а) хвилею морською; б) квітучою землею Руською; в) *золотим промінчиком*; г) провідною зіркою
7. Спів героїні нагадує:
 - а) колискову; б) *плач*; в) коломийку; г) почівальну.
8. Ярославна у творі — уособлення:
 - а) добробуту і радості на землі; б) краси українок;
 - в) українських жінок, що стали вдовами або були розлучені з чоло- віками-воїнами\
 - г) людини, яка порозумілася з природою, з довкіллям.
9. Щоб утерти «князю кривавії його рани на дужому його тілі», Ярославна хоче перетворитися на:
 - а) золоту рибку; б) чарівну фею; в) *чайку*; г) човник.
10. З неперевершеною майстерністю розкрив образ Ярославни, переклавши уривок з поеми «Плач Ярославни»:
 - а) М. Максимович; б) І. Франко; в) М. Чернявський; г) *Т. Шевченко*.
11. «Легкий, крилатий господине!» — так звертається Ярославна до: а) Ігоря; б) Бояна; в) сонячного променя; г) *вітру*.
12. Свого коханого героїня називає:
 - а) безцінним; б) золотим; в) *ладом'*; г) святим.

VII. Підсумок уроку

VIII. Оголошення результатів навчальної діяльності

IX. Домашнє завдання

Урок 15

Тема уроку. «Слово про похід Ігорів». Символічно-міфологічні образи та їхнє значення. Фольклорні мотиви. Роль пейзажу в розгортанні сюжету

Мета уроку: ознайомити учнів з особливостями образної системи твору та мови, поглибити знання про засоби художньої виразності та образи-символи; визначити фольклорні мотиви пам'ятки; розвивати навички дослідницької роботи, образне й логічне мислення

Обладнання: текст твору

Тип уроку: комбінований.

Хід уроку

I. Актуалізація опорних знань учнів

Перевірка домашнього завдання

II. Мотивація навчальної діяльності школярів. Оголошення теми й мети уроку

III. Сприйняття та засвоєння навчального матеріалу

1. Розповідь учителя

Символічно-міфологічні образи та їхнє значення.

Текст «Слова» рясніє символічно-міфологічними образами. Наприклад, дуже часто згадуються язичницькі боги: співець Боян — «Велесів онук», у чварах князівських гинуло «майно Дажбожого онука», вітри — «Стрибожі онуки», князь полоцький Всеслав наділений рисами чарівника-вовкулаки, Хорс — це сонце. У «Слові...» згадано Велеса як першого поета-співця, а Бояна як його «онука»; Дажбога — як старовинного князя, «онуками» котрого є сучасні князі; Хорса, якого міфологія вважала богом сонця; міфологічну постать Стрибога — батька вітрів.

Фольклорні мотиви в «Слові...»

Особливо близькими до фольклорних є образи природи, постійні епітети та порівняння. Природа виступає як окремий персонаж: співчуває героям і реагує на все, що відбувається. Деякі персонажі твору нагадують героїв фольклору: Буй тур Всеволод, наприклад, дуже схожий з Іллею Муромцем.

У поемі найяскравішими є два фольклорні жанри: «плач» (плач Ярославни з традиційними для нього зверненнями до сил природи) і пісенні прославляння — «слав» (величання князів та дружини в кінцівці твору). Відчувається також зв'язок з народною піснею.

Фольклорні мотиви у творі дуже сильні. Саме вони визначають красу й поетичність створених автором картин та образів.

Роль пейзажу в розгортанні сюжету твору

Автор наділяє природу людськими властивостями, думками, почуттями.

Він гарно знає степову природу, бачив, як виглядають береги Дінця («срібні»).

Природа співчуває руським: трава никне, дерева від горя схиляються до землі, коли бачать поразку наших воїнів, вона попереджає їх про небезпеку. Наприклад, коли Ігор рушив у похід — світло сонця померкло. Природа допомагає Ігореві в його втечі з полону; князь хвалить Донець, який «сторожив» його, коли втікач ховався в заростях річки, а чутливі гоголі й чайки попереджали про наближення людей.

По допомогу до сил природи звертається і Ярославна.

Автор твору порівнює людей із птахами, звірами: соколами, воронами, зозулею, турами. Події, що відбуваються в природі, співзвучні подіям у людському житті: перед битвою з половцями криваві зорі світло повідають, чорні хмари з моря йдуть, земля гуде, ріки мутно течуть, прах понад полями несеться; після поразки русичів — широкий сум іде по Русі.

2. Проблемне питання

Яке відношення мова «Слова про похід Ігорів» має до того факту, що твір став пам'яткою світової літератури?

(Гіпотеза: «Слово про похід Ігорів» є пам'яткою світової літератури, тому що мова твору — зразок поетичності, образності, влучності, афористичності, метафоричності.)

3. Пошуково-дослідницька робота

Визначення засобів художньої виразності

IV. Підсумок уроку

V. Домашнє завдання

Урок 16

Тема уроку. Урок позакласного читання №1. Ірина Вільде. «Повнолітні діти»

Мета уроку: удосконалювати навички роботи з художньою книгою; розвивати вміння порівнювати, визначати головне; виховувати інтерес до творів художньої літератури.

Типа уроку: урок позакласного читання

ХІД УРОКУ

I. Організація класу

II. Актуалізація опорних знань

III. Повідомлення теми та мети уроку

IV. Робота над темою уроку

1. Вступне слово вчителя

Ірина Вільде (справжнє ім'я *Дарина Дмитрівна Макогон*; 5 травня 1907, Чернівці — 30 жовтня 1982, Львів) — українська письменниця. Донька письменника й педагога Дмитра Макогона, мати Яреми Полотнюка.

Всеукраїнську літературну премію імені Ірини Вільде засновано у 2007 році Львівською організацією Національної спілки письменників України та народним депутатом України Петром Писарчуком. В жовтні 2006 року було також прийнято окрему постанову Верховної Ради України «Про відзначення 100-річчя з дня народження української письменниці Ірини Вільде».

Композиція

Експозиція: знайомство зі студентським товариством Народного дому на Буковині.

Зав'язка: проведення студентських зборів буковинських корпорацій, які прагнули продовжити традиції козацтва.

Кульмінація: прагнення Дарини піднести українське в румунському середовищі, самоствердитися у дорослому житті.

Розв'язка: Іванчук повідомив Дарину про перемогу на виборах «наших», приїзд Орехівського.

2. Виступи учнів:

- короткий зміст твору;
- цікаві епізоди;
- характеристика персонажів

3. Вибіркове читання

V. Підсумок уроку

Метод «Незакінчене речення»

VI. Домашнє завдання

Цікаві факти життя Т.Шевченка

Урок 17

Тема уроку. Тарас Шевченко. Викуп поета з неволі, причини його покарання царем, арешт, перебування в казематі, заслання. «Думи мої, думи мої...»

Мета уроку: поглибити знання школярів про життя і творчість Т. Шевченка; розвивати вміння виразного читання, аналізу художнього тексту в контексті з біографією письменника, коментувати основні мотиви, ідеї поезії; виховувати почуття пошани, поваги до життя і творчості Т. Шевченка.

Тип уроку: засвоєння знань і формування вмінь.

Обладнання: портрет Т. Шевченка

Теорія літератури: філософська лірика

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

II. Актуалізація опорних знань

III. Оголошення теми, мети уроку. Мотивація навчальної діяльності учнів

IV. Основний зміст уроку

1. Вступне слово вчителя

2. Розповідь «Життя і творчість Т. Г. Шевченка»

2.1. Викуп поета з неволі

Одного разу, перемальовуючи статуї в Літньому саду, Шевченко зустрів земляка — художника І. Сошенка, який познайомив його з видатними діячами російської й української культур (К. Брюлловим, В. Григоровичем, О. Венеціановим, В. Жуковським, Є. Гребінкою).

22 квітня 1838 спільними зусиллями згаданих митців за 2 500 руб був викуплений з кріпацтва.

2.2. Причини покарання царем Т. Шевченка, арешт письменника.

У 1846 р. Тарас Шевченко вирушив до України з метою там оселитися, знайшов роботу в Київській археографічній комісії та почав змальовувати й описувати історичні пам'ятки по всій Україні. Цього ж року в Києві поет познайомився з викладачем історії Київського університету Костомаровим, який загітував Шевченка вступити до таємничої політичної організації — Кирило-Мефодіївського братства, яке поширювало ідеї слов'янського єднання, маючи за мету утворення федерації вільних слов'янських народів. Основний програмовий документ організації — «Книга буття українського народу», написана Костомаровим. У ньому читаємо, що недалеко вже той час, коли в Україні всі люди будуть «вільні і рівні, і не мала б Україна над собою ні царя, ні пана, окрім Бога Єдиного, і, дивлячись на Україну, так би зробилось і в Польщі, і в інших слов'янських краях». У цій же книзі гостро затавровано Петра I та Катерину II, названо їх катами за те, що вони позбавили Україну волі.

2.3. Перебування Т. Шевченка в казематі

5 квітня 1847 р. Шевченка було заарештовано і відправлено до Петербурга. Тут, у казематі, захований від усього світу, в брутальних допитах і нестерпного очікуванні вироку провів Тарас Григорович квітень і травень. Проте Шевченко звинувачували, головним чином, не в участі в Кирило-Мефодіївському братстві, а в написанні революційних творів. Найбільшу лютість у високопоставлених жандармів викликала поема «Сон».

2.4. Заслання письменника-бунтаря

Після закінчення слідства поет засланий до Оренбурзького окремого корпусу рядовим солдатом на 10 років без права писати й малювати. Тому Шевченко писав, ховаючись від унтерів та офіцерів, тікаючи від усього світу в степ, за вали, на берег моря. Писав ночами при світлі місяця на випадково знайдених шматках обгорткового паперу оцупком олівця, хтозна-як добутого.

У 1848 р. поета взяли художником у наукову експедицію під керівництвом гуманної людини О. Бутакова для вивчення й опису Аральського моря.

У 1850 р. Шевченка переведено до Новопетровського укріплення — на півострові Мангишлак. Тут, за розрахунком царських прислужників, поет повинен був загинути, якщо не від хвороб, то від нудьги та безнадії. На муштру Шевченко мусив ходити навіть хворим, а хворів він безперервно два роки — цингою та золотухою.

2.5. Звільнення Тараса Григоровича, його останні роки життя

На початку 1857р. друзі поета отримали царський дозвіл на його звільнення. У 1859р. Шевченко отримав дозвіл повернутися в Україну. Але за революційну агітацію серед селян його знову заарештували і звеліли виїхати до Петербурга.

4 вересня 1860 р. Рада Академії мистецтв надала Шевченкові звання академіка-гравера. Цього ж року виходить нове видання «Кобзаря». Шевченко багато працює: пише вірші, створює нові гравюри, стежить за поширенням свого «Букваря», планує видання кількох підручників.

10 березня 1861р. Трас Григорович Шевченко помер.

Труну з тілом Великого Кобзаря несли студенти з церкви аж на Смоленське кладовище.

У травні цього ж року тіло Великого Кобзаря було перевезено в Україну й поховано на Чернечій горі біля Канева.

3. Додаткова інформація про Великого Кобзаря

3.1. Спадщина Т. Г. Шевченка.

3.1.1. Літературна.

240 поезій з них — понад 20 поем, драма «Назар Стодоля», 20 повістей (до нас дійшли 9); щоденники; автобіографії, фрагменти двох незакінчених драм.

Оригінали більшості творів Шевченка зберігаються в Інституті літератури НАН України.

Твори Шевченка перекладені приблизно 100 мовами світу.

3.1.2. Мистецька. Шевченко-художник.

210 акварелей, передусім пейзажів; 150 портретів, з яких 43 — автопортрети; 27 офортів, з яких 6 — серії «Живописна Україна»; понад 230 олівцевих рисунків ландшафтів України; ескізи, етюди, начерки — на 360 сторінках рукописів та альбомів.

4. Ідейно-художній аналіз твору Т. Шевченка «Думи мої, думи мої...»

4.1. Виразне читання поезії або прослуховування у запису.

4.2. Історія написання твору.

Поезія Тараса Григоровича «Думи мої, думи мої...» була написана у 1847 році під час його перебування в Орській кріпості. У цій поезії автор вболіває за важку долю, злиденне життя кріпаків, їхнє безправне становище, пригніченість України.

Тема: звернення Т. Шевченка до своїх дум із сподіванням і вірою у краще майбутнє

4.3. *Ідея:* тільки впевненість у щасливе життя, наполегливість допоможе змінити соціальний устрій; засудження слабкості, поневірянь, байдужості, що роблять людину рабом.

4.4. *Основна думка:* думка про нещасливу долю свого народу не залишає поета протягом усього часу перебування на солдатчині.

4.5. *Жанр:* громадянська лірика.

4.6. Опрацювання змісту поезії. Бесіда за питаннями:

- Чому Т. Шевченко перебував в Орській кріпості?
- Що змусило письменника написати поезію «Думи мої, думи мої...»?
- Через що поет звертається до своїх думок?
- Що хвилює Т. Шевченка?

4.7. Художні особливості твору.

Звертання: «думи мої», «мої голуб'ята», «мої любі». *Епітети:* «думи мої єдині», «лиха година», «тихими речами». *Порівняння:* «привітаю, як діток».

VI. Підсумок уроку

VII. Домашнє завдання

Вивчити напам'ять поезію Т. Шевченка «Думи мої, думи мої»

Урок № 18

Тема уроку. Тарас Шевченко. «Ой три шляхи широкії...». Усвідомлення власної місії поета

Мета уроку: проаналізувати ідейно-художній зміст програмової поезії в контексті біографії письменника; розвивати вміння виразно і вдумливо читати твір поета, коментувати основні ідеї, художні засоби поезії, висловлювати власні міркування,

спостереження, робити висновки; виховувати в учнів любов до творчості Великого Кобзаря.

Тип уроку: засвоєння нових знань.

Обладнання: портрет Т. Шевченка, малюнки митця

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

II. Перевірка домашнього завдання

III. Актуалізація опорних знань

1. Міні-дискусія за питаннями

- Чому, на ваш погляд, Т. Шевченко — найулюбленіший учень К. Брюллова?
- На підставі чого І. Франко, на вашу думку, поезію Т. Шевченка називає джерелом чистої холодної води.

IV. Оголошення теми, мети уроку. Мотивація навчальної діяльності школярів

V. Сприйняття і засвоєння учнями навчального матеріалу

1. Вступне слово вчителя

Новою ерою української літератури можна вважати творчість Т. Г. Шевченка. Він подивився очима селянина-кріпака на Україну, на Російську імперію. І цей погляд був шокуючим і справедливим. Уперше в літературі російської імперії панівним класам розказали всю правду: вони кайданами висять на руках країни, вони гальмують розвиток країни, вони є головним нещастям країни.

2. Ідейно-художній аналіз поезії Т. Шевченка «Ой три шляхи широкії»

2.1. Історія написання.

Т. Шевченко сам був солдатом і тому знав всі труднощі цієї служби. Як важко і боляче розставалися молоді хлопці з родинами, не знаючи про те, що, можливо, вони і не повернуться до своїх родин.

Цей життєвий факт і покладений в основу цієї поезії письменника.

2.2. *Тема:* відтворення трагічного становища життя на Україні, пов'язаного з тогочасним суспільним ладом.

2.3. *Ідея:* засудження влади, яка руйнує щастя українців, чинить перешкоди повноцінному їх життю.

2.4. *Основна думка:* немає радості, щастя в українських оселях, бо народ позбавлений волі.

2.5. *Жанр:* громадянська лірика

2.6. Композиція.

Експозиція: брати розійшлися з України на чужину.

Зав'язка: рідні брати насаджують дерева, кущ калини як обереги на випадок лиха, нещастя.

Кульмінація: страждання матері, сестри, діточок, коханої, внаслідок цього висихають насажені ними явори, ясени, тополя, калина.

Розв'язка: Не вертаються три брати, По світу блукають. А три шляхи широкії Терном заростають.

2.7. Обговорення змісту поезії. Бесіда за питаннями:

- Чому шляхи у творі названо широкими?
- З чим пов'язано те, що брати вимушені були йти кожний своїм шляхом з України на чужину?
- Кого залишили брати у рідному краї? (*Покинули стару матір. Той жінку покинув, А той сестру. А найменший — Молоду дівчину*)
- Що посадили рідні на згадку про своїх любих? (*Посадила стара мати Три ясени в полі, А невістка посадила Високу тополя. Три явори посадила Сестра при долині... А дівчина заручена — Червону калину*)
- Які образи-символи можна дослідити у творі?
- Про що свідчить, що дерева, калина поступово почали всихати?
- Як в родині сприймалося те, що брати не повертались?

2.8. Гра «Мікрофон»: «Яким ти уявляєш свій життєвий шлях?»

2.9. Художні особливості поезії.

- *Метафори:* «шляхи зійшлися», «калина зов'яла», «шляхи терном заростають»

- *Enimeti*: «шлях широкий»

VI. Закріплення вивченого матеріалу

1. Проведення тестового опитування

1. Три шляхи широкії у творі:
 - а) переплелися між собою; б) розбіглися хто-куди;
 - в) *докупи зійшлися*; г) символізують щасливу долю народу.
2. Вирушивши у дорогу, брати покинули:
 - а) жінок; б) *стару матір*; в) кохання; г) сестру.
3. Найменший брат розлучився з:
 - а) *молодою дівчиною*; б) рідною оселею; в) старим батьком; г) дитиною.
4. Три ясені в полі були посаджені:
 - а) *матір'ю*; б) коханою; в) братами; г) діточками.
5. Невістка посадила:
 - а) калину; б) вербу; в) березу; г) *тополю*.
6. Три явори сестра посадила:
 - а) біля річки; б) навколо хати; в) *при долині'*; г) вздовж шляху широкого.
7. Червоною калиною можна милуватися завдяки:
 - а) доньці старшого брата; б) синам середнього брата; в) батькові братів; г) *зарученій дівчині*.
8. Які дерева не прийнялися після того, як брати пішли з України на чужину?
 - а) Клен; б) *ясени'*; в) дуби; г) яблуні.
9. Шукати братів на чужину, плачучи, йде:
 - а) мати; б) *сестра*; в) батько; г) доля людська.
10. Наприкінці твору три шляхи широкії:
 - а) *змиті дощами*; б) *терном заростають*;
 - в) тужать за братами;
 - г) розруйновані і сльозами народними політі.
11. За братами плачуть їхні рідні:
 - а) стоячи біля широкого шляху; б) сидячи на лаві біля калини; в) припадаючи до ікони; г) *в нетопленій хаті*.
12. Через страждання, викликані перебуванням братів на чужині «кладуть в домовину»:
 - а) діточок; б) матір; в) *заручену дівчину*; г) сестру.

VII. Підсумок уроку

VIII. Оголошення результатів навчальної діяльності

IX. Домашнє завдання

Урок № 19

Тема уроку. Тарас Шевченко «Минають дні, минають ночі». Роздуми автора про скороминушість життя людини

Мета уроку: поглибити знання про творчу діяльність великого митця, зосереджуючи увагу на ідейно-художньому аналізі поезії «Минають дні, минають ночі», пов'язати даний твір з життям Т. Шевченка; розвивати культуру зв'язного мовлення, пам'ять, логічне мислення, вміння грамотно висловлювати власні міркування, почуття, спостереження; виховувати почуття любові, пошани до творчості Кобзаря.

Тип уроку: засвоєння знань і формуння вмінь.

Обладнання: портрет Т. Шевченка, тексти творів письменника

ХІД УРОКУ

- I. Організаційний момент
- II. Актуалізація опорних знань.
- III. Оголошення теми уроку. Мотивація навчальної діяльності
- IV. Засвоєння знань і формування вмінь

1. Вступне слово вчителя

Т. Шевченко силою свого поетичного слова, силою своєї безмежної любові до рідного народу, до України намагався пробити мури людської байдужості, панської обмеженості. Поет все знав, все відчував: як жив народ, про що він думав, постійно шукаючи шляхів до кращого майбутнього.

2. Ідейно-художній аналіз твору Т. Г. Шевченка «Минають дні, минають ночі» (В казематі, 1847)

2.1. *Виразне читання поезії*

2.2. *Історія написання поезії*

Навесні 1845 року Тарас Шевченко закінчив Академію мистецтв і поїхав на Україну, за якою так затужив. Але побачені в рідному краї жахливі картини соціальної несправедливості, розгнущаної панської сваволі глибоко вразили серце поета.

2.3. *Тема:* роздуми поета над важкою долею своєю і пригнобленого люду.

2.4. *Ідея:* засудження пасивності народу, який «спить на волі» і не прагне позбавити себе кайданів.

2.5. *Основна думка:* Страшно впасти у кайдани, Умирать в неволі, А ще гірше — спати, спати, І спати на волі.

2.6. *Жанр:* громадянська лірика.

• Обговорення змісту поезії.

2.7. *Міні-діскусія.* Обговорення питань

- Хто є творцем долі людської? Вона залежить від самої людини, її оточення чи від обставин? Відповідь вмотивуйте.

- В чому полягає ваше призначення у світі?

2.8. *Художні особливості твору.*

Метафори: «шелестить листя», «заснули думи», «серце спить», «Гаснуть очі».

Риторичне запитання: «Доле, де ти?».

Повтори: «Доле, де ти?», «...дай злої, злої», «...Жити, серцем жити», «...спати, спати», «Коли доброї — жаль боже».

Риторичні запитання: «То дай злої, злої! І світ запалити!», «Немає ніякої!», «Чи жив, чи загинув!».

VI. Підсумок уроку

VII. Оголошення результатів навчальної діяльності

VIII. Домашнє завдання

Виразно читати вірш «Мені однаково...»

Урок № 20

Тема уроку. Тарас Шевченко «Мені однаково, чи буду...». Роздуми автора про власну долю, долю України

Мета уроку: ознайомити школярів з поняттями про філософську лірику та силабо-тонічне віршування; розвивати культуру зв'язного мовлення пам'ять, логічне мислення, увагу, спостережливість, уміння коментувати основні мотиви, ідеї поезії Т. Шевченка, висловлювати власні міркування; виховувати любов до рідного краю, народу.

Тип уроку: засвоєння нових знань.

Обладнання: портрет Т. Шевченка, його збірка «Кобзар»

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

II. Актуалізація опорних знань

1. Експрес-опитування (технологія «Незакінчене речення»)

- Здібності, що були виявлені у Тараса Шевченка ще з дитинства? (*До малярства*).
- Земляк-художник, який познайомив Тараса Григоровича з видатними діячами російської й української культур. (*І. Сошенко*)
- Спільними зусиллями митців... Шевченко був викуплений з кріпацтва. (К. Брюлова, В. Григоровича, О. Венеціанова, В. Жуковського, Є. Гребінки)
- У 1840р. Т. Шевченко надрукував поетичну збірку... (*«Кобзар»*)

III. Оголошення теми, мети уроку. Мотивація навчальної діяльності

IV. Сприйняття й засвоєння учнями навчального матеріалу

1. Вступне слово вчителя

Т. Шевченко силою свого поетичного слова, силою своєї безмежної любові до рідного народу, до України намагався пробити мури людської байдужості, панської обмеженості. До таких творів поета належить вірш «Мені однаково, чи буду...».

2. Ідейно-художній аналіз поезії Т. Шевченка «Мені однаково, чи буду...»

2.1. Виразне читання вірша.

2.2. Історія написання поезії.

Грубе придушення національного руху, розгром таємного товариства спричинили появу вірша «Мені однаково, чи буду...». Дана поезія написана під час перебування письменника в казематі у 1847р.

2.3. *Тема:* відтворення почуття громадянської мужності, духовної стійкості і незламності, відданості Батьківщині й народові, роздум поета над важкою долею власного рідного краю.

2.4. *Ідея:* віра письменника у неминучість повалення царського гніту, відродження України.

2.5. *Основна думка:* Т. Шевченко не байдужий до страждань українців, до їх майбутнього; осмислення своєї долі як частки страждань уярмленого народу.

2.6. *Жанр:* філософська лірика з патріотичним пафосом.

2.9. Опрацювання ідейного змісту твору.

Завдання. Застосовуючи фактичний матеріал поезій, заповніть таблицю:

Т. Шевченку	
байдуже	не однаково
Чи буде жити на Україні, Чи хто згадає про нього, чи забуде, Чи буде син молитись за Україну, В неволі, плачучи, умре	Як Україну злії люди присплять, Лукаві присплять рідній край, В огні Україну, окрадену, збудять, Чи буде молитися син за долю рідного краю

3. Теорія літератури

3.1. Види ліричних творів.

3.2. *Силабо-тонічна система* (від гр. *ύλη* і *με* — склад, *ιονος* — наголос) — система віршування, яка визначається кількістю складів, числом наголосів та їх розміщенням у віршованому рядку.

Рима (від гр. *ῥυμμος* — співмірність) — повтор звуків, які пов'язують закінчення двох або більше рядків

Важливу роль у створенні віршового ритму відіграє рима. За місцем наголосів у словах, що римуються, розрізняють **рими**:

- *чоловічі* (наголос на останньому складі: на чужині — мені);
- *жіночі* (наголос на передостанньому складі: могили — милій);
- *дактилічні* (наголос на третьому складі з кінця ясенський — тихесенький);
- внутрішнє римування (в середині рядка: поховайте та вставайте).

3.2.2. За характером розташування рим у віршованому творі виділяють:

- суміжні римуються перший і другий рядок та третій з четвертим (аабб);
- перехресне римування, коли перший рядок римується з третім, а другий — з четвертим (абаб);
- кільцеве римування: римуються перший рядок з четвертим, а другий — з третім (абба).

Двоскладові стопи:

Хорей — з наголосом на першому складі (1 и) *Ямб* — з наголосом на другому складі (и 1). Трискладові:

Анапест — з наголосом на останньому (и иі).

Амфібрахій — з наголосом на другому складі — наголошений серед ненаголошених — у стопі (и _I_ и).

Дактиль — з наголосом на першому складі (_I_ и и). Залежно від характеру стоп та їх кількості в рядку визначається віршовий розмір того чи іншого твору.

VI. Підсумок уроку

VII. Оголошення результатів навчальної діяльності

VIII. Домашнє завдання

Вивчити напам'ять поезію Т. Шевченка «Мені однаково, чи буду...»

Урок № 22

Тема уроку. Іван Франко. «Іван Вишенський». Короткі відомості про письменника. Проблема морального вибору людини, її втеча від неприйнятного буттєвого світу

Мета уроку: поглибити знання учнів про життя і творчість І. Франка, розпочати ідейно-художній аналіз його програмового твору, з'ясовуючи ідейно-тематичне спрямування, жанр, композицію та поєднання в поемі історичної правди, художнього вимислу; розвивати культуру зв'язного мовлення, пам'ять, увагу, спостережливість; уміння аналізувати текст твору, робити висновки; формувати кругозір, світогляд; виховувати почуття пошани, поваги до творчої діяльності І. Франка, інтерес до наслідків власної праці. Тип уроку: засвоєння нових знань.

Обладнання: портрет І. Франка, підручник.

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

II. Актуалізація опорних знань

III. Оголошення теми, мети уроку. Мотивація навчальної діяльності

IV. Сприйняття й засвоєння учнями навчального матеріалу

1. Вступне слово вчителя

Сьогодні на уроці ми розкриємо для себе велич життєвого і творчого шляху І. Франка — митця, що проклав нові шляхи в культурі Слова... Вченого-гуманітарія світового масштабу. Мислителя і суспільного діяча. Провісника нашої державності.

2. *Життєвий і творчий шлях І. Франка (перегляд документального фільму)*

3. *Складання сенкану про великого Каменяра*

3.1. Франко. «Іван Вишенський». Робота над твором

Тема: зображення аскетичного усамітнення Івана Вишенського на горі Афон.

Ідея: «служіння Богу не в відірваності від світу, а в праці для рідного народу» (В. Погребенник).

Основна думка: призначення кожної людини — жити заради інших, прагнути надати допомогу ближньому, навіть якщо для цього потрібно пожертвувати своїм життям.

Жанр: психологічно-філософська поема.

Композиція.

Експозиція: опис краси природи Афонських гір.

Зав'язка: проводи монахами І. Вишенського до печери.

Розвиток дії: аскетичне перебування героя в печері.

Кульмінація: відмова І. Вишенського у допомозі козакам — очолити боротьбу православних з католиками.

Розв'язка: страждання аскетника від необдуманого рішення; повернення героя по морю (як по суші) додому.

4. Теорія літератури. Поняття про історичну поему

Історична поема — ліро-епічний твір героїчного характеру про важливі події минулого та відомих історичних осіб.

V. Закріплення вивченого матеріалу

Робота з підручником

VI. Підсумок уроку

VII. Домашнє завдання

Повторити матеріал з розділів «З давньої української літератури», «Світ української поезії»

Урок № 24

Тема уроку. Леся Українка. Розповідь про життя поетеси, її мужність і силу духу. «Ви щасливі, пречистії зорі»

Мета уроку: дати учням інформацію про життя й творчість поетеси, її мужність і силу духу; розвивати вміння засвоювати великий обсяг інформації, зіставляти її, переказувати; поглиблювати навички усного зв'язного мовлення; виховувати шанобливе ставлення до видатних українців.

Теорія літератури: повторення поняття «епіграф».

Обладнання: портрети Лесі Українки

Тип уроку: комбінований.

Хід уроку

- **I. Мотивація навчальної діяльності школярів. Оголошення теми й мети уроку**
- **II. Актуалізація опорних знань учнів**

Аналіз контрольної роботи.

- **III. Сприйняття та засвоєння навчального матеріалу**

1. Розповідь учителя.

- 1) Дитинство Лариси Косач.
- 2) Початок творчого шляху Лесі Українки.
- 3) Відома поетеса — шанувальниця Кобзаря.
- 4) Драматургічні твори Лесі Українки.
- 5) Леся Українка — «поет під час облоги».

2. Проблемно-дослідницька робота.

З'ясуйте, чому Лесю Українку називали дочкою Прометея.

Гіпотеза дослідження: «У життєвій долі поетеси є спільні риси з історією міфологічного персонажа Прометея».

3. Виразне читання учнем вірша «Ви щасливі, пречистії зорі».

4. Аналіз поезії. Бесіда.

- До кого звертається лірична героїня? Про що мріє?
- Які переваги, на думку ліричної героїні, мають зірки над людьми?
- Дослідіть, яким для себе уявляє щастя Леся Українка. Відповідаючи, посилайтеся на факти життя поетеси й зміст її твору.
- Визначте головну думку твору.

5. Інтерактивна вправа «Групування».

- **IV. Систематизація й узагальнення вивченого матеріалу**

Самостійна робота.

- 1) За планом складіть «Візитку вірша» «Ви щасливі, пречистії зорі...».

ПЛАН

1. Тема вірша.
2. Головна думка.
3. Особливості строфічної будови.
4. Віршовий розмір поезії.
5. Художні засоби твору.
- 2) Обмінюйтеся інформацією, визначте кращу роботу.

- **V. Домашнє завдання, інструктаж щодо його виконання**

Виразно читати вірші Лесі Українки «Хотіла б я піснею стати...», «Давня весна»

- **VI. Підсумок уроку**

Заклучна бесіда.

- Назвіть рису Лесі Українки, яка вас найбільше вразила.
- Що ви б хотіли наслідувати?
- Які факти з біографії поетеси вивчили б докладніше?

Урок № 25

Тема уроку. Леся Українка. «Давня весна», «Хотіла б я піснею стати». Потужне ліричне начало, романтичність, волелюбність, оптимізм. Тема гармонійного поєднання людини з природою

Мета уроку: продовжити знайомити школярів з поетичною творчістю Лесі Українки, зосереджуючи увагу на вірші «Давня весна»; з'ясувати його ідейно-художню цінність; розвивати культуру зв'язного мовлення, логічного мислення, вміння виразно читати художні твори, аналізувати їх зміст, формувати естетичні смаки; на прикладі життя і творчості Лесі Українки виховувати в учнів працелюбність, відчуття краси художнього слова.

Тіш уроку: засвоєння знань і формування вмінь.

Обладнання: портрет Лесі Українки, її програмовий текст, учнівські малюнки до поезії «Давня весна», дидактичний матеріал (тестові завдання, картки).

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

II. Актуалізація опорних знань

1. Питання для міні-дискусії

- Дослідіть, яким шляхом намагалася боротися Леся Українка з невиліковною хворобою?
- Про що свідчить всебічна обдарованість поетеси?
- Вмотивуйте, чому слово в поезіях Лесі Українки — це зброя.

III. Оголошення теми і мети уроку. Мотивація навчальної діяльності школярів

IV. Основний зміст уроку

1. Вступне слово вчителя про весняну пору року.

Весна для Лесі Українки — це час, коли їй не так болить, це відчуття приливу сил, енергії, прагнення насолоджуватися, радіти від тих змін, які відбуваються в природі.

Дана поезія написана під час хвороби поетеси. Як же сприймає прихід весни поетеса? Це ми дізнаємося, ознайомившись із змістом її поезії «Давня весна».

2. Ідейно-художній аналіз поезії Лесі Українки «Давня весна»

2.1. Виразне читання твору.

2.2. *Тема:* відтворення впливу приходу весни на хворобливий стан поетеси.

2.3. *Ідея:* возвеличення краси весняної природи, за сприянням якої людина забуває про свою хворобу, самотність.

2.4. *Основна думка:* Моя душа ніколи не забуде Того дарунку, що весна дала.

Жанр: пейзажна лірика.

2.5. Композиція. *Експозиція:* «була весна...».

Зав'язка: хворобливість і самотність поетеси під час буяння весни. *Кульмінація:* радість ліричної героїні з приводу того, що її «не забула» весна.

Розв'язка: вдячність поетеси весні за її дарунок.

2.6. Обговорення ідейно-художнього змісту твору. Бесіда за питаннями:

- Як у вашій свідомості асоціюється прихід весни?
- Що відбувається в природі навесні?
- Яким чином лірична героїня твору ставиться до приходу весни?
- Посилаючись на текст твору, опишіть красуню-весну. {«Була весна весела, щедра, мила, Промінням грала, сипала квітки») Чи можна за допомогою цього опису визначення ставлення поетеси до весни?
- Які зміни відбуваються в природі навесні? (Все ожило, усе загомоніло — Зелений шум, весела луна! Співало все, сміялось і буміло, А я лежала хвора й самотна)
- Дослідіть, яким чином самотність і хворобливість ліричної героїні поезії контрастує з яскравістю і шумом весняної пори?
- Чому поетеса висловлює обурення весні? {Для мене тільки дару не придбала, Мене забула радісна весна) Чим вони виправдані?
- У зв'язку з чим лірична героїня змінила своє ставлення до красуні-весни?
- За допомогою яких художніх засобів Леся Українка відтворила весну як живу істоту?

- Якими звуками переповнена дана поезія? (*Приплинув вітер, і в тісній хатині Він про весняну волю заспівав А з ним прилинули пісні пташині І любий гай свій відгук з ним прислав*)
 - Як ця поезія пов'язана з життям її авторки?
 - Чи любляєте ви подарунки? Які саме? Чим весна обдарувала героїню твору?
 - Чому поетеса згадує про давню весну?
 - Яким пафосом пройнятий даний твір?
 - За що героїня поезії вдячна весні?
3. **Ідейно-художній аналіз поезії Лесі Українки «Хотіла б я піснею стати»**

V. Закріплення вивченого матеріалу

1. Проведення тестового опитування

1. До якого ліричного жанру належить поезія «Давня весна»? а) *Пейзажного*; б) інтимного; в) філософського; г) громадського.
2. Ознака, за якою поетеса не характеризує весну. Красуня-весна: а) весела; б) щедра; в) мила; г) *пахуча*.
3. Весна «летіла хутко, мов...»: а) стріла; б) куля; в) *стокрила*; г) мить.
4. Під час свого руху красуня розсипала: а) *квіти*'; б) пісні; в) сонячне проміння; г) позитивні емоції.
5. Вслід за весною можна було побачити: а) *політ співучих птахів*; б) радість на обличчях людей; в) як тане крига; г) зграю метеликів.
6. З приходом весни все довкола: а) загуділо; б) задзвеніло; в) *загомоніло*'; г) зашуміло.
7. Для всіх весна — це...: а) сільськогосподарські роботи; б) можливість вирушити на полювання; в) *дарунки*; г) нові клопоти.
8. Через що лірична героїня поезії обурена на весну? Бо ця пора: а) дратує її; б) завдає болю і страждань; в) *забула про неї*'; г) змушує працювати на землі.
9. З якого дерева посипалися квіти у вікно до героїні поезії? а) З вишні; б) сливи; в) каштану; г) *яблуні*.
10. Листячко зелене на дереві: а) заблищало; б) замайоріло; в) затріпотіло; г) *замиготіло*.
11. Гай письменниця називає: а) замріяним; б) щирим; в) *любим*; г) казковим.
12. Хатинка, в якій мешкала лірична героїня поезії: а) знаходилася неподалік від річки; б) була широкою і просторою; в) *названа піснею*; г) вважалася однією з гостинних.

VII. Підсумок уроку

VIII. Оголошення результатів роботи учнів на уроці

IX. Домашнє завдання

Вивчити напам'ять поезії «Хотіла б я піснею стати».

Урок № 26

Тема уроку. Леся Українка «Давня казка». Ідея вільної творчості, вільнолюбства людини

Мета уроку: дослідити у творі «Давня казка» ідею вільної творчості, вільнолюбства людини; розвивати в учнів навички роботи з художнім текстом, виразного читання; вміння логічно мислити, робити висновки; раціонально використовувати навчальний час; виховувати в учнів високі моральні якості.

Тип уроку: засвоєння знань і формування вмінь.

Обладнання: портрет Лесі Українки, текст програмового твору, дидактичний матеріал

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

II. Перевірка домашнього завдання

Опитування в учнів напам'ять поезії Лесі Українки «Хотіла б я піснею стати».

III. Актуалізація опорних знань

IV. Оголошення теми, мети уроку. Мотивація навчальної діяльності учнів

V. Основний зміст уроку

1. *Історія написання твору*

«Давню казку» Леся Українка написала в 1893 році. На ту пору вона вже була зрілим поетом. Своє місце як митець письменниці бачила лише серед найпередовіших, революційних представників суспільства — серед робітників. У творі йдеться і про роль поета і його творів у суспільному житті. Тому головний герой цієї поеми — поет.

2. *Виразне читання, переказування цікавих епізодів твору*

3. *Тема:* зображення боротьби трудящих проти своїх поневолювачів та ролі і місця поета у визволенні народу від гніту.

4. *Ідея:* ушляклення мужності, цілеспрямованості, віри у щасливе життя (поет); засудження жорстокості, жаги до збагачення, прагнення поневолити народ (Бертольдо).

5. *Жанр* ліро-епічна соціальна поема-казка. (Від казки — зачин, події відбуваються в давноминулі часи, в якійсь невідомій країні, головні персонажі — поет і Бертольдо — зустрічаються тричі, як і в казках.)

6. Композиція.

Експозиція: знайомство з поетом.

Зав'язка: зустріч поета з Бертольдом.

Кульмінація: конфлікт між Бертольдом і поетом.

Розв'язка: довічне ув'язнення поета, його смерть; А поетові нащадки Слово гострее гартують.

7. Проблеми і мотиви твору.

- роль митця в суспільстві;
- служіння музи й народові;
- суть людського щастя, вдячності;
- воїни заради збагачення.

8. Обговорення змісту I, II розділів поеми. Бесіда за питаннями.

Чи полюблюєте ви читати казки. Чому?

Яке значення має казка для малечі?

Чому Леся Українка полюблює додавати до назв своїх творів прикметник «давня»?

Наприклад, «Давня весна», «Давня казка».

Як дорослі ставляться до казок?

VII. Підсумок уроку

VIII. Оголошення результатів навчальної діяльності учнів

IX. Домашнє завдання

Вивчити напам'ять уривок з твору «Давня казка»

Примітка. Уривок напам'ять:

а) від слів «Навіть трудно розказати...» до слів «Мов крізь землю провалився» або б) від слів «Золотих не хочу лаврів...», кінчаючи словами «золоті надії кайдани!».

Урок № 27

Тема уроку. Урок мовленнєвого розвитку №2. Леся Українка «Давня казка». Порівняльна характеристика образів Поета і Бертольда (усно)

Мета: вчити характеризувати героїв поеми, робити порівняльну характеристику; розвивати навички аналізу ліро-епічного твору, усного зв'язного мовлення, розширювати словниковий запас учнів, поглиблювати вміння висловлювати власні судження про свободу творчості, волелюбство людини

Обладнання: підручник

Тип уроку: комбінований.

Хід уроку

■ I. Мотивація навчальної діяльності школярів. Оголошення теми й мети уроку

Вступне слово вчителя

■ II. Актуалізація опорних знань учнів

1. Перевірка домашнього завдання

2. Завдання та питання учням

- Визначте тему поеми «Давня казка».
- Як Леся Українка ставилася до призначення поезії?
- Назвіть головних героїв поеми.
- Якою є головна думка твору.
- Які рими використано в поемі?

3. Робота зі словником літературознавчих термінів

Антитеза — різке протиставлення якоїсь істотної ознаки чи властивості характеру, події, явища, предмета.

4. Бесіда

- Чому ми починаємо урок, присвячений порівняльній характеристиці героїв, із розмови про антитезу?
- З яких двох частин складається порівняльна характеристика?
- Які пункти необхідно врахувати, складаючи порівняльну характеристику?
- Який прийом покладено в основу зображення образів Поета й рицаря Бертольда?

■ III. Сприйняття та засвоєння навчального матеріалу

1. Розповідь учителя.

План розповіді вчителя

- 1) Характеристика образу поета.
- 2) Характеристика образу графа Бертольда.

2. Інтерактивна вправа «Групування».

3. Опрацювання таблиці «Порівняльна характеристика героїв».

4. Інтерактивна вправа «Мозковий штурм».

— Після смерті Бертольда та Поета залишаються їх нащадки. Які стосунки будуть між ними? Чи можуть змінитися? Якщо так, то в якому випадку?

■ IV. Систематизація й узагальнення вивченого матеріалу

1. Інтерактивна вправа «Мікрофон».

- Я дізнався (дізналась), що слово здатне...
- Я впевнений (впевнена), що слово не можна ув'язнити, тому що...
- Я вважаю, що поет для суспільства — це...
- За допомогою поеми можна виховувати такі риси характеру, як...

2. Завдання учням

3. Літературний вибірковий диктант.

Запишіть лише ті слова та словосполучення, які характеризують роль поетичного слова в поемі.

Перемогти, руйнувати, зневажати, забути про обов'язки, розважати, навести лад, стати зброєю, завоювати прихильність, розбагатіти, спровокувати повстання, утверджувати силу мистецтва.

V. Домашнє завдання

VI. Підсумок уроку Повторити матеріал з теми «Світ української поезії»

Урок № 28

Тема уроку: Контрольна робота №3. Світ української поезії

Мета уроку: перевірити уміння й навички створення творів-роздумів на основі власного досвіду; розвивати зв'язне писемне мовлення учнів, уміння виражати свої літературні погляди, співвідносити їх із вивченим матеріалом; виховувати почуття гордості за приналежність до українського народу, любов і повагу до рідної мови.

Тип уроку: урок контролю умінь і навичок.

Обладнання: пам'ятка написання творів-роздумів.

ПЕРЕБІГУРОКУ

2) **Організація початку уроку**

2) **Мотивація навчальної діяльності. Оголошення теми й мети уроку**

2) **Актуалізація опорних знань учнів**

1. Робота над пам'яткою написання творів-роздумів (плакат на дошці)

2) Сформулюйте тезу, яка буде виражати вашу згоду або незгоду (антитезу) з положенням, що потрібно довести.

2) Доберіть аргументи, які будуть доводити вашу тезу (антитезу). Для цього можна використати особистий досвід; досвід інших людей (за їхніми розповідями); тексти з книжок, журналів, газет; довідкову літературу; радіо- та телепередачі.

2) Аргументи мають бути переконливими (побудованими на логічності та послідовності їх мовленнєвої презентації), доречними, конкретними та різноманітними:

- факти з історії та життя відомих історичних осіб, які є частиною загального історичного досвіду людства й мають велике значення для переконання;
- приклади з художньої літератури збагачують розповідь, підсилюють авторську позицію й характеризують автора твору як вдумливого читача, обізнаного у світовій (або національній) літературі.

2) Складіть план твору.

2) Подумайте над мовленнєвими засобами, які потрібно використати, щоб ваше висловлювання було послідовним, аргументованим, емоційним і цікавим.

2) Вибір теми твору

2.2. Роль митця в суспільстві (за «Давньою казкою» Лесі Українки)

2.3. У чому щастя справжнього митця (за «Давньою казкою» Лесі Українки)

2.4. Провідні мотиви поезій Лесі Українки

2) Написання творчих робіт на чернетках

2) Самоперевірка, редагування

Надання вчителем рекомендацій щодо вдосконалення творів:

- відповідність роботи темі;
- відповідність конструкцій речень обраному жанру творчої роботи;
- влучність використання лексичних засобів;
- вилучення повторів, одноманітних синтаксичних конструкцій;
- логічний зв'язок між частинами твору.

2) Робота в зошиті

2) **Підбиття підсумків уроку**

5. **Домашнє завдання**

Вивчити біографію В. Сосюри

Розмаїття сучасної лірики. В.Герасим'юк. «Чоловічий танець»

4. Опрацювання ідейно-художнього змісту програмових поезій В. Д. Герасим'юка

4.1. «Чоловічий танець».

4.1.1. Виразне і вдумливе читання вірша.

4.1.2. Тема: відтворення особливостей чоловічого танцю у формі аркану, що перетворюється на таємничий ритуал.

4.1.3. Ідея: возвеличення чоловічого танцю як стихії родової єдності.

4.1.4. Основна думка: Щоб не випасти із цього грішного світу, / хоч раз / змішай із ближніми / піт і кров.

4.1.5. Жанр: поезія-замовляння.

4.1.6. Форма вірша: верлібр.

4.1.7. Художні особливості твору.

Повтори: «Хоч раз...», «як тяжко», «ти...»

Епітети: «древнє чоловіче коло», «найтісніше заповітне коло», «грішний світ».

Метафори: «коло тяжко рветься», «мертво стиснувши долоні інших», «щоб не випасти із цього світу».

Звертання: «Сину людський».

4.1.8. Робота над змістом вірша. Бесіда за питаннями.

- Які обов'язки покладаються на чоловіка як «сильну» статтю у родині, у суспільстві?
- Що таке аркан? Для чого він використовується?
- Що вам відомо про гуцулів?
- Про яке «древнє» чоловіче коло зазначає поет?
- Чому танець чоловічий тяжкий? Що він уособлює?
- Що почуває людина, коли поруч з нею є побратими, однодумці, ті, хто здатен її зрозуміти, підтримати тощо?
- Яким чином у поезії утворюється заповітніше коло?
- У чому полягає особливість цього танцю? («...обхопивши руками плечі двох побратимів, / мертво стиснувши долоні інших, / і тоді в заповітному колі / ти протанцюєш під безоднею неба / із криком по-звіриному протяжним»)
- Чим пояснити думку поета про грішність світу?
- З якою промовою автор звертається до майбутніх чоловіків?
- Про яких двох розбійників зазначає В. Герасим'юк наприкінці твору?
- Що свідчить про національний колорит танцю? За яких умовін виконується на Гуцульщині? Для чого автор вкладає філософський смисл у ритуал танцю?
- Якими ви уявляєте його учасників?
- З чим асоціюється цей ритуал у свідомості автора поезії?

4.1.9. Мікрофон: «Яким ви вбачаєте справжнього чоловіка»? Відповіді узагальніть за допомогою прийому «Доміно».

(Чоловік (стать) — сильний — мужній — відповідальний за родину, її благополуччя — витриманий — вимогливий до себе — терпеливий — ...)

4.1.10. Рубрика «Я виконавець ритуального танцю В. Герасим'юка». Обговорення питань.

- Якими ви уявляєте цей танець? Що відчуваю під час його виконання?
- Чи легко мені це робити?

- Цей танець — це розвага чи щось інше, життєво необхідне або символічне?
- Які риси характеру при цьому виявляються?
- Якими є ритм, манера руху, музичне супроводження?
- Що я відчуваю після закінчення виконання танцю?

4.1.11. Складання асоціативного образу (Ти) за допомогою змісту тексту (робота у малих групах). Ти:

- «мусиш танцювати аркан»;
- «повинен відчути «древнє» чоловіче коло»;
- «стать у це найтісніше коло»;
- «протанцюєш під безоднею неба»;
- «змішай із ближніми піт і кров».

Врешті-решт: стаєш у чоловіче коло, готовий до цього древнього танцю.

4.1.12. Складання сенкану «Чоловік з поезії В. Герасим'юка» (Робота у парах)

Чоловік.

Відповідальний, чемний, працьовитий.

Оберігає, допомагає.

Надійний супутник життя.

Сім'янин (продовжувач роду).